

KRÚDY GYULA

ÍRTA:

KRÚDY PÉTER

ny. szf. tanár

ELŐSZÓ

Istenhez az örökéletre dicsőült lelked elröppenésében immár hamvadozó szép hosszú ujjaid közül aláhullott sastollat az én limanovai, gorliezei, aknai csatákban kardforgatásoktól elfáradt kezembe felvenni a soha el nem múló testvéri szeretet készletet, hogy megírjam vele tövisé«, szép életednek történetét, nm az irodalom, hanem azok számára, kiknek szívében halk hangod, gyönyörűséges írásod nyomán tisztelet-szeretet támadt.

Ha talán nem is lesz tökéletes a mű, de mindaz bentfoglaltatik majd, mi életedben szép és jó vala, vagy legalább mit magad annak tartottál.

Írom pedig az élettörténeted két okból, hogy legyen áldott benne és általa megszentelt elmúlt drága életed, másodsor így ezúton remélem összehozni a szükséges összeget, mellyle a bús magyar égen szép csillag ragyogású nevednek márványba vésett méltó emléket állíthatnék egyszerű szegényes harctérszerű fakeresztes, meleg könnyekkel locsolgatott hantod felé, hamar nem nyugatsz az általad oly nagyon-nagyon szeretett édes szülőföldben, a nyíri homokban, a nyíregyházi csendes „Morgó” temetőben, hol a szomorúfüzek közt rejtező kő alatt, melyen a vésett szavak is tieid, örök álomban szenderegnek ősapáink, testvéreink.

Íme vegyétek és olvassátok e könyvet ti, Gyulának jó barátai, kedves ismerősei, hű olvasói; kik oly sokszor megittasodtatok a levendulaillatú, álomba ringató, szívet-lelket repeső, magyar fülnék búbájósán csengő-bongó szavainak-írásainak varázsától.

Én meg elmegyek és a sírja fölé állított kőbe vésetem a költői dicsőség megaranyozta nevét: Krúdy Gyula író nem hal meg soha mindörökké.

Ősei. A törzs, az ág, és lomb, melyből fakadt.

„Magyarország családi címerekkel és nemzékrendi táblákkal”
Írta: Nagy István című könyvben a következő olvasható:

„Krúdy család. A család Nógrád megyében Szécsény Kovácsiban közbirtokos és a XVII. században nyerte ezímeres nemes levelét, 1671-ben Krúdy Judit Steffanides János evang. lelkész neje.

Czímerük a pajzs kék udvarában fészket ülő pelikán fiait melle vérevel táplálja, fölötte a pajzs két szögletében két aranycsillag ragyog, A pajzs fölötti sisak koronáján könyöklő férfkar, kivont kardot tart. Foszladék jobbról aranykék, balról ezüst-vörös.

Ismert törzsük György, kinek fia Pál 1775-ben prókátor úgy lát-szik Zólyomból ez költöz 1755, előtt Nógrádba.

A családfa következőleg jő le:

<u>György</u>						
<u>Pál</u>						
1755—1775						
I. János						
(Lengyel Ágnes)						
volt megyei várnagy † 1815 (Virág Teréz)	Sz.-Kovácsiban † 1858 (Gaál Aloizia) István stb.	(Paulay András)	† 1837. nov. 24.			
1848—49. honvédkapitány honv. menház parancsnok ügyvéd Debrecenben (Radics Mária)	Gyula Kálmán	Mária	Ilona (Plathyné)	Izabella (Szigethyné)	Amália (Gaálné)	
Gyula ügyvéd Nyíregyházán (Csákányi Julia)	Béla honv. huszárhadnagy (Szakács Matild)	Ilonka				
Gyula, az író	Erzsike (Havas Jánosné)	Péter (Amerikában)	Ödön	János † 1921	Ilonka (dr. Volaskyné)	László † 1934.
Gyula	Ilonka	Mária				

A családfán álló I. János 1832—1846-ig Nógrád megyei volt. Meghalt 1855-ben. Neje meghalt 1844-ben.

Az ágazat kath. vallású.

A család neve a XVII. és XVIII. században gyakran Crudinak is ratott.

Ugyané családból, de úgylátszik — még a nemesítés előtt külön szakadt ágazatból született 1735. okt. 26-án Zólyomban (Crudi Dániel Crudi János szabómester és Burián Zsuzsanna fiók), ki 1763-ban beszercei, 1782-től pozsonyi evang. lelkész, 1802-től a Dunán inneni kerület Superintendense lőn. Meghalt 1815. dec. 18-án.”

A családfán mint látjuk a Gyula név dominál, úgy hogy a múlt század végén egyidőben négy Krúdy Gyula élt.

A legöregebb Krúdy Gyula, vagy röviden a „gróf”, mint ahogy a családban becézték, 1848/49.-i honvédkapitány, aki végigharcolta a szabadságharcot és mint komáromi kapituláns (Klapka alatt) fejezte be. E capitulatióról szokta volt az öreg hirdetni a familiában, hogy Komárom vára, melynek falán az ellenségnek fügét mutató kéz áll, sohasem kerülhet az osztrákok kezére (már a szabómester, ki itt szerezte a „kecske” pitethont, sikerült trükkje miatt sem) és annak történelmi folyománya-ként „az aradi 13” sem bitóra-golyóra, ha történetesen a várban bent nem rejtezik egy szépséges szép asszony, kit Klapka úgy látszik még a várnál is jobban szeretett és féltett, mert a vár védőseregének szabad elvonulása ellenében (legénység fegyver nélkül, tisztek kardjaikat megtarthatták) formánt átadása után vele azonnal külföldre sietett.

„— Sok minden másképpen történt e honban, ha Klapka a várat át nem ”adja”.— mondogatta nagyapám hosszú méla téli estéken a Soroksári-úti Honvéd Menház parancsnoki subájában, hol olykor meglátogattam”, írja egyik elbeszélésében az író unoka. Egyébként is nagyon szerette Gyula nagyatyánkat, kinek különösen a szabadságharcról tartott elbeszélései ragadták meg phantáziáját. Azonkívül az ősokról szóló meséi érdekelték még. Sok regényét, novelláját nagyatyjának jóízű, humoros elmesélései nyomán írta meg.

Az öreg Krúdy egyébként maga is írogatott és az akkori „Magyarország” hasábjain a múlt században több, nagy érdeklődést keltő cikke jelent meg. Az öreg Krúdy a szabadságharc leverése után visszatért Nógrádba, de majd nemsokára Debrecenben nyitott ügyvédi irodát, később Nagy-Kallóba, Szabolcs akkori székhelyére főügyésznek kinevezték. Ott Radics Máriával történt házasságából született édesatyánk Gyula, kit ismét fiú Béla honvédhuszárhadnagy, majd egy leány Ilonka, ki korán elhalt követett. Főügyész korában gondtalan jó élete volt, nagy társasági életet folytatott, Szabolcs akkori gentry uraival mulatozott, kártyázgatott, vadászgatott. Míg egyszer megunván a főügyész hivatali ténykedéseket, melyek mindig is csak terhelték (úgy látszik innen öröklődött Gyulában az íróban a hivatalok iránt érzett ellenszenv, mert életében soha állást nem vállalt), odacsapva Kallót az ügyészséggel együtt, Nyíregyházára költözött, hol úgy mint korábban Debrecenben irodát nyitott. Itt később a Szabolcs-megyei 48/49.-i honvédek elnöknek választották. E század elején pedig báró Fejérváry miniszterelnöksége alatt Bihar honvédelmi miniszter a már országosan ismert honvédkapitányt az ekkor nemzeti kegyeletből épült „I-onvéd Menház” parancsnokává kinevezte. Ott élte le azután utolsó éveit az „öreg kurucz” vitéz, hős. öreg honvédei között, kiket a „Raporte”-on imígy fegyelmezett: Na amice, isaszegi oroszlán, miért cserélte el üres dohányzacskóját a szomszéd tömött zacskójával? Rövidlátók lettünk”? Vagy: „Na amice (mindig így kezdte), szolnoki vörös sapkás hős tegnap ismét csata volt a kiskorcsmában, mert mint láttam, úgy vezették haza sebesülten ’.

Gyula bátyámmal gyakran meglátogattuk a parancsnoki szobában rendesen feltett öreg honvéd félrecepapott sapkában ülő... mindig füstölő, „kutyaterenttetté”-ző, szikár Öreget, ki a legnagyobb szeretettel fogadott bennünket és ilyen látogatások alkalmával, néhány szép mese elmondása után, csendeskedően az íróasztal fiókjából egy kis fekete skatulyát elővévén, abból Garibaldi hős vérében áztatott, foszladozó gyolcsocskát magasba emelve a szent szabadság papjaként áldozott és áldoztatott.

Mielőtt a 48/49.-i honvédkapitány fiáról, édes atyánkról írnék, meg kell emlékezni öccséről Kálmánról, kiről Mikszáth „Krúdy Kálmán csinytevései” és Gyula „Álmok hőse” című könyve szól.

Kálmán e rettenthetetlen magyar a szabadságharcot szintén végigküzdötte, de a gyászos világosi fegyverletételkor Görgevnek nem akarván engedelmeskedni, kisdéd, elszánt csapatával a fegyvert megtartva, az azon időben felállított osztrák csendőrökkel szemben a felvidéken guerilla harcot folytatott. Pénzt persze ezen egyéni vállalkozásához — jól ismerve a mondást, hogy a háborúhoz pénz kell — nem egészen legális úton szerzett, mert az osztrák főurakat itt is, ott is hirtelen rajtaütésekkel megmegegyeztette mígnem unokatestvére Paczulav („pecsovic” volt, mint ahogy az új rezsimnek behódoltakat nevezték) a vadkerti erdőben törbecsalta és szégyent nem hozol a családra” kiáltással keresztüllötte. Szegény jó Kálmán, kit a Széchenyi várnagyi curian „kandúr”-nak becéztek,

és nagyon szerettek és aki annyi-annyi tréfának-stiklinek volt értelmi szerzője, de akinek csak egy hibája volt, igaz magyar lelke, ilyen szomorú sorsot ért.

Gyula végtelen szeretettel és tisztelettel csüggött ez őszünkön, sokat is írt róla regényeiben.

A 48/49,-i kapitány nőtestvérei közül szintén megemlítésre méltó Amália férjezett Gaálné, kinek familiájáról „A pajkos Gaálok” novella-gyűjteménye készült az írónak, nagyatyánk elbeszélései nyomán.

Most pedig a nagyműveltségű, szép és nemes asszonyról; Radies Mária nagyanyánkról, a kapitány nejeről néhány szót. Ő szintén nagymérvben hozzájárult finom, szellemes édes-bús meséivel Gyulánk íróvá fejlődéséhez. E végtelen finomlelkű, igazi úri nő, nagyasszony még száz éve felé is oly szellemi frissességgel rendelkezett, hogy a már nagy író Gyula, gyakorta lerándult hozzá a várpalotai csendes lakba, hol öregségét töltötte, a végnélküli meséket a régi szép időkről elhallgatni. Ilyen alkalmakkor ebéd után, mikor is mindig a saját maga készítette borát szolgáltatta, kedvre derülve nótázott-énekelt. Danázta, amint ő mondta a legrégebb nótákat. „Seprik a pápai uccát ...”, „Ég a kunyhó”, stb. Egyébként úgy is halt meg nótával ajakán, mikor Erzsike unokája a haldokló utolsó kívánságaként a „Seprik a pápai uccát” zongorázta.

Tehát mint előbb említtem a 48-as kapitánynak Radics Máriával történt házasságából három gyermek született, kik közül az első Gyula, a mi drága jó édesatyánk, ő a szülői háznál nevelkedett, majd Pesten jurátuskodott és az ügyvédi diplomát megszerezvén Nyíregyházán irodát nyitott, Egyben a maga módja szerint gazdálkodott is, visszautasítva a városnak minden abbeli törekvését, mely szerint követté (képviselővé) óhajták megválasztani. Nem is vállalt ő sem soha életében semmiféle hivatalt (a Krúdyak szabadságszeretete), megmaradt nagyon kedvelt irodájában, mely oly szépen jövedelmezett, hogy népes családját úri módon, bőséggel ellátta. Édes jó atyánk a legnemesebben gondolkozó és cselekvő, családjáért élőhaló, csodált és irigvelt igazi férfi volt, kiről Gyulánk legtöbbször így emlékezett: „Embert csak egyet félttem, tiszteltem és igazi urat is csak egyet láttam, az apámat”.

Édesanyánk szül. Csákányi Julianna maga a szépség és jóság, ki önfeláldozóan, teljes odaadással élt szeretett férjével gyermekeiért és ki mindent elvesztett már, mi az életben kedves és szép vala számára, csak imádságos könyve maradt meg és az ereklyék a drága múltból. Fényképen, ruhácskák. írások-, miket néma estéken kirakosgat maga elé és úgy keres és talál vigasztalást.

Gyula testvérei: Erzsébet, özvegy Havas Jánosné, jelenleg Nyíregyházán él édes anyánkkal és leányával Ilonka zongoraművésznővel. Péter e sorok írója, Ödön, ki még a háború előtt Amerikába vándorolt kalandok és meggazdagodás vágyától vezérelve, hol azóta nyoma veszett, János dr., kir. kincstári jogügyi ügyész ki a világháború dúló csatáiból, mint a 44 es somogyi ezred tisztje Szibériába került hadifogságba, honnan a Nikolszk-Uzimiszki, Tobolszk-i, Vladivosztk-i poklokon keresztül — hat évi mérhetetlen szenvedésből — Isten tudja miképpen — elmeháborodottan tért haza és szép karrierje kettétörve a dicső magyar haza egyik hőseként a Nagykállói elmeegógyintézetben abban a teremben, hol nagyatyánk a kapitány főügyészkedett (a vármegyeházból idővel elmeegógyintézet lett) tragikusan meghalt. Említésre méltó olyannyira nemes szó-lása, hogy midőn Kosztká a jogügvek akkori főigazgatója a háború elején feltette a kérdést a fiatal ügyészek: János, bevonulsz, vagy felmentesse-

lek? — Méltóságos Uram, mit fognak szólni testvéreim, mikor megjelenek a harcokból, én itthon maradok? Bevonulok jelentem alássan. Felelte és be is rukkolt és énekelt a vitéz rosszseb bakákkal (így nevezték a 44-eseket) „Anyám, anyám édes drága anyám . . .” Ment csupán magyar becsületből, elment a magyar névtelen hősök sírjába. Áldott legyen emléke!

János dr. után Ilonka, férjezett dr. Votisky Gézáné következett. Majd sorrendben László dr. ügyvéd, ki a gymnasium VII. osztályából egyenesen a harctérre szökött. A háború végén pedig sebesülten, rokkanton, súlyos álmatlansággal küzdve tért meg, míg nem szenvedéseitől, pontosan egy évre Gyula halálára, megváltotta a halál. László drága testvérünk te is kivíttad a hazáért küzdött és halt minden magyart megillető örök tiszteletet. Magyar tricolor hajolj meg emléke felett.

Ugyancsak itt a családfa tárgyalásánál emlékezünk meg az író első feleségéről szül. Spiegler Bella ny. szfőv. tanítónőről, ki „Satanella” álnév alatt az irodalomban szintén szép sikerrel próbálkozott.

Gyula első házasságából származott gyermekek, Gyula újságírói pályán működik, dicső apja nyomdokain haladva, Ilonka színiakadémiát végzett, jeles dramaturga és Mária dr. tanárnő az Andrassy-úti leánygimnáziumban.

Gyula második házasságát Várady Zsuzsikával kötötte, kitől Zsuzsjka leánykája született.

A családfánál meg kell emlékezni a másik jeles ágról, melynek oszlopos tagjai Andor dr. ny. jogügyi igazgató, ügyvéd, cimbalomművész. Andor fiai Ádám és Andor öccse Ferenc ny. főispán országgy. képviselő.

Végül Krúdy Jenő dr. kormányfőtanácsos, aki külföldről hozott nagy értékű teleszkópjait és csillagvizsgáló műszereit a Svábhegyi obszervatóriumnak ajándékozta.

Születése. Gyermekkora.

Az első bukfenc a nyíri homokbuckában.

Krúdy Gyula 1878. november havában Szabolcs vármegyében Nyíregyházán, a Nagykállói-u. 40. szám alatt egy ódon, sárgás külsejű, akkor már virágját-levelét lehullatott öreg akácakkal előzött és szőlős gyümölcsös kertbe végződött ősi nemesi curián született.

A minden évben kétszer is frissen meszelt háznak, amely udvarán mindenféle baromfi szaladgált, istállójában háta és igás ló, sertés és tehén állt, konyháján megfelelő számú cselédség, kutya-macska ténfergett, számos napfényes-szellős szobájában lakott a nagyapa, apa és unoka, a három Krúdy Gyula.

A ház, melyben Isten áldásaként béke és boldogság honolt és melynek falán egykor az ősi címer díszlett, valamint akkori lakói immár a múltté, mert helyén manapság a Klekner-féle szanatórium áll.

A két ügyvéd, apánk és nagyapánk, kiterjedt klientúrával rendelkezett és az iroda, melyben két-három bojtár is segédkezett kitűnően jövedelmezett. A szabolcsi tirpákok, kik pereskedés nélkül akkoriban még élni sem tudtak, reggelenként, különösen hetivásáros napokon, mikor is áruikat, terméseiket, jószágaikat a városba eladásra viszik vala, a várakozó helyiséget seregestől ellepték. Nagy kedveltségnek és tekintélynek örvendett főképpen atyánk, az úgy titulált ifjabb Krúdy, mert ha például az ügyes-bajos tanyasi paraszt bárhová betévedt és ügyvéd után néz-

deklódott: Menjen csak a fiatal Krúdyhoz, majd megvédi magát, hangzott mindenfelől a jóindulatú tanács. Aztán persze, hogy jól ment az iroda és volt mód. Volt kis birtok, volt kis gazdaság. A gazdaságot a férfiak nagymérvű elfoglaltsága miatt az asszonyok vezették, az idősebb Krúdy Gyuláné, szül. Radics Mária nagyanyánk és édesanyánk mindkettő okos, ügyes, gazdaasszony otthon, de a társaságban nemes nemzeti asszony.

A Krúdy-ház egyébként vendégszerető volt, hol ünnep-, név- és születésnapok vagy szürettek, keresztelők alkalmával barátok, ismerősök, jószomszédok víg társasága savanykás nyíri karcos, muzsika és kártya mellett, politikáról, irodalomról beszélgetve, tréfálkozva sok-sok szép időt töltött.

A két Krúdy Gyula, apa és nagypapa, lelkes függetlenségi érzelmű férfiú volt. Jóllehet meghitt társaságban, bizalmas körben a politikáról sokat és szívesen elbeszélgettek, de aktív szerepet soha semmilyen áramlatban nem viseltek, mert szívük mélyén az örök Kossuth eszme élt, melyért az öreg már harcolt és vérzett és melyet az ifjabb teljes egészében örökölt és átvett. Csak természetes, aztán, hogy az asszonyok is, mint ahogy ők maguk tréfásan vallották, forradalmiak voltak.

Gyula egy nagyon boldog szerelmi házasság első gyümölcse volt. apánknak-anyánknak és az egész háznépnek dédelgetett kedvence, szemefénye. Már születése első percében feltűnt Kazárnénak, a gólyanéninek (ahogy akkor nevezték a madame-ot), aki olyan formán nyilatkozott a nagy keresztelőn, hogy a kis Gyula egy Herkules lesz, mert ő még ilyen nagy gyereket nem látott. Bizony a jóslás hamarosan valóra vált, mert a kis Gyulus, még csecsemő korában úgy megharapta egyszer édesanyánk emlejét, hogy csak egy súlyos operatio árán menekült meg komolyabb komplikációtól. A műtétet a Szabolcsban akkor nagy hírű Józsa András dr. végezte. De dacára, hogy a kis Gyula korán kimutatta oroszlánkörmeit, azért csak ő maradt a nagyon szeretett, a dédelgetett „liebling” és ha lehetett, hát még jobban szerették az első stiklije után.

Növekedett, cseperedett a sok jó tejtől, meg a sok-sok anyacsóktól, mely mint az eső hullott álmélkodó, gügyögésbe kezdő arcoeskájára.

Ott, a szarkalábbal, muskátlival, illatos violával beültetett kertben tette az első lépéseket és a homokos udvarban vetette az első bukfenceket. Majd a tágas, vadszöllővel befuttatott verandán hajtogatta pattogós ostorkájavat bűgő csigáját, etette búzaszemmel a ház tetejéről alápillantgató, turbékoló galambokat, fogdosta tökből készült csapdáival, vagy lépes veszővel a vadmadarakat, eregette a magasba hosszú spárgán a papírsárkányokat, mígnem egyszer a legboldogabb gyermekkor elszállt, mint a fonalszakadt színes papírsárkány, mert elkövetkezett az iskolába járás komoly ideje.

Táska került nyakába, a táskába könyv, palatábla és cipó vagy pogácsa és édesapánk kézenfogva elvezette a város másik oldalán fekvő elemi népiskolába. Ott tanulta meg az olvasást és írást, melyet mindvégig olyannyira szeretett.

Mint kislány szeretett az iskolába járni. Egy alkalommal az iskolából hazatérve egy madzagra kötött hatalmas pudlibicska csüngött nyakában, valószínűleg csereüzlet útján jutott hozzá. — Te vagy az én kis nyíri bicskásom, mondta édesanyánk és össze-vissza csókolta.

— Egyszer, mesélte anyánk, egy kis csapat gyerekekkel, iskolatársai-
val, gyülekeztek az udvar vén eperfája alatt. Kíváncsi voltam, hogy mire készülődhetnek, oly titokzatosan. Elhatároztam, hogy meglessem őket; Egy-
szercsak ugrándozva felkerekedtek és mint egy kis óvatos patronille lop-

pal osonva egymásután besurrantak a nagyapó dolgozószobájába. Sietve utánuk, bementem a szomszédos szobába, melynek függönyözött ablaka mögül szépen láthatám az elkövetkezendőket. Gyula a nagy atya íróasztalához ment, melyet a kíváncsi gyerkőccék körülvettek, aztán nagyhirtelen kirántván annak egyik fiókját — úgy látszik jól megfigyelte nagyapó bemutatásait — kiemelte abból a szent ereklyeként ott őrzött Garibaldi vérében áztatott foszladozó gyolcsocskát és azt áhítattal a magasba emelve, suttogetta mintha tüzet lehelne: „Lássátok, ez Garibaldi vére!”

És serdült a kis Gyula hosszú, nyurga, legénykévé. — Sok eső járt mikor én születtem — szokta volt később mondani, ha célzást tettek magas termetére. És a kisdíák mélytüzű szemében csak édesanyja vette észre a nem mindennapi szellemet.

Az elemi iskolákat Nyíregyházán elvégezvén édesatyánk, ki vallásos érzületű ember volt és talán akkor még papnak is szánhatta, elvitte Szatmárra a Conviktusba, honnan mint bennlakó járt a gimnáziumba. Fechtel dr. boldogemlékű pedagógus volt első osztályfőnöke, ki a kis Gyulát különösképpen szerette és a büszke apának többször írta, hogy a kis Gyulus az osztály legértelmesebb első eminense. Két osztályt járt Szatmárott, de már a harmadik osztályba Podolinba került, az akkor Szabolcsban úricsaládoknál szokásos „csere” folytán („csere” annyit jelentett, hogy egy szabolcsi gyerek elment a Szepességre iskolát járni, német szóra és cserébe egy „cipcer” gyérnek jött magyar szóra. Gyulánk így került Podolinba. egy ottani tanár tisztos házába és az ott lelkebe vésődött emlékek visszhangzanak a később megírt számos regényében, mint pld. „A podolini takács”, „A podolini kísértet” stb. Itt történt meg vele, hogy egyszer télen a Poprádon koresolyázás közben a léken beesett és a jég alá merülve menthetetlenül odavész, ha egy halász az esés helyétől alább tátongó másik léken alányúlva, a jég alatt hempergő Gyulánkat véletlenül el nem kapja. — Voltam már én a jég alatt is! — mondogatta, ha bajok tornyosultak felette.

Podolinból a IV. osztály elvégzése után haza került a nyíregyházi gimnáziumba Úgy látszik édesanyánk kívánságára, akinek mindig is hiányzott. Aztán itt járta végig a középiskolát.

Már diák korában jelentkeztek írói hajlamai. Otthon az ősi házban, hol az Isaszegtől, Komáromból megtért hősök között, a falakról Zrínyi, Rákóczi, Kossuth, Petőfi képei néztek le rá, a könyvtárban Jókai, Dumas, Garlyle könyvei nyíltak meg számára, a dúsan kalászólyó nyírségi földön, a kakás-zsombékos réteken való bandukolása közben, a pákász-vadászjárta dülőkön-mesgyéken, midőn a pásztás eső elől kunyhóba húzódott, úgy történhetett, a szelíd alkonyok méla csendjében, a nagy magasságokból feltűnedező csillagok alatt és a nagy messzeségekből kongó harangszóban, a nyájak, tücskök, szentjánosbogarak közelségében ihlette meg a múzsa.

Ifjúsága és első irodalmi szárnypróbálgatásai.

Íme az ihletett ifjú, akit élénk képzelődés, féktelen dacos természet jellemez, akiben a leendő férfi és költő fejledez és akiből ki-kitör a szertelen tűz, a szunnyadó láng, ki apánkat félté, anyánkat szerette és testvéreinket szerette és tréfálta, már a gimnázium önképző körének pályázatain kezdi szárnypróbálgatásait, mert több ízben sikerrel szerepelt. Majd ezen első csekélybecsű kísérletek után, midőn a VIII. osztályba járt, megjegyzésre érdemes, hogy még nem volt tizenhat éves, mikor minisz-

téri engedéllyel érettségizett, elérkezett számára a döntő siker. Ugyanis a „Nagyváradai Napló”,- mely mint ismeretes később Ady-t is felfedezte, meghozta nyomtatásban — talán élete legnagyobb boldogságaként — első tárcacikkét, amelyet oda postán beküldött.

Valósággal táncolt örömeiben és büszkén mutogatta instruktorának, a komoly Jakab Mihálynak, kit édesatyánk a közeli érettségire való tekintettel házhoz járatott. — Gyula tanuljunk és ne játszunk! — szólt a komoly Jakab. De bizony Gyulánk tanulása megakadt és valóban, mint látni fogjuk a történet során, a tankönyveket többé nem szívesen forgatta.

Aztán édes anyánknak mutatta meg, ki kérve-kért, hogy szigorú atyánknak arról ne szóljon. Sejtése Gyulának ez irányban nem is csalt, mert még később is, valamint az öreg Petrovics fiát Petőfit, színészkedése idején, egyszerűen komédiásnak azonképpen apánk őt „irkonc firkonc”-nak spiccelte. Ámbár egy este a helyi casinóból hazatérve, hová naponként eljárógatott, mint Gyula később Pesten az „Otthoniba, nem minden büszkeség nélkül újságolta a családi körben, hogy kérdezzetik tőle, vájjon melyik Gyula a három közül írja a lapokban megjelenő szép tárcákat? Dacára azonban az emberi hiúságnak, szegény jó atyánk bizony bizony jobb szerette volna hallgatni a tanárok dicséretét. De Gyula már korholással, mivel sem törődött, hanem csak írt és hozták egyre dolgait a „Nagyváradai Napló”, a „Nyírvidék”, a „Debreceni Ellenőr” a „Dongó” stb., egyelőre még csak a vidéki lapok.

Ezidőben. az írás mellett, legszívesebben olvasott, olvasott végnélkül. Olvasott nappal, és titokban éjjel. Kiolvasta az apánk, nagyapánk, rokonok és ismerősök könyvtárát. Testvéreink úgy, mint iskolatársai sokszor invitálták egy kis parázs játékra, de ő inkább olvasgatott. Mintegy öntudatlanul, fanatikusan készült a magyar írásművészet tantárgyára, melyből — már megállapíthatjuk — oly szép sikerrel le is vizsgázott. Minden könyvet és írásneműt egyformán szeretett: az ó-kalendárium kitépelt levelét épp oly buzgalommal olvasta, akár egy Jókai regényt. Leginkább a nagy regényírókat olvasta és valószínűleg ezek hatottak szellemi fejlődésére. Bizonyos, hogy az ifjú fogékony lelkében már ébredezett a nagy magyar regényíró és kialakult abban az ő bájos magyar romantikája. Az elolvasott holmit, újságot, füzetet, vagy könyvet a szobában szerte-szét szórta, mely szokását csak később, halnia előtt egy-két évvel változtatta meg, amikor is könyveiből egy egész könyvtárt rendezett be. És ha ismerősök jöttek, fáradt mosollyal ajakán, a könyvekre mutatva, szólott: Többet körmöltem, mint Jókai. Valóban igazságos megjegyzés volt ez tőle, mert Jókainak kb. száz megjelent kötetével szemben Krúdynak több mint 120 kötete áll.

Mint látjuk tehát, diákkorában sokat olvasott és írt. Jóllehet pénzre egyáltalán nem volt szüksége, mert a szülői háznál mindene bőven volt, — úgyszólván minden kívánsága teljesült —, azért mégis csak örült az írói honoráriumnak melyet rendszeresen levélben kért és kapott a szerkesztőtől. Szinte gyermeki örömmel nézegette a kékhasú bankókat (így nevezte az akkori papírpénzt) és büszkeség töltötte el az ifjú kebelét, mert azokat munkájáért kapta. Szólni azonban a titkos keresetről szüleinek nem mert. azért rendszerint diákpajtásaival a jó öreg Jurás bácsi kuglizójába ment, hol azután fizette a mulatságot. Avagy szegénysorsú társainak osztogatta el. Természetesen testvéreinknek is jutott belőle suttyomban. Én például minden alkalommal egy koronát kaptam a tantiemből, mert nagy szolgálatot teljesítettem Ugyanis ünnep és vasárnaponként, mikor inkább ráértem, ki kellett mennem a lakásunkhoz elég messze fekvő vasútállomáshoz

és ott a debreceni vonattal érkező újságokat elsőnek megvéve, futnom kellett vissza, mert Gyula már türelmetlenül várt. Akkor a lapokat kezemből kikapva, elvonult valamely zavartalan helyre és gyönyörrel olvasgatott. Olykor dühösködött is, ha hibát fedezett fel a tárcában. Aztán megmutatva azokat bizalmasainak, gondosan elraktározta íróasztala fiókjában. Ez írásokat különösen rejtegette édesatyánk elől, kinek minden kívánsága csak az volt, hogy jól tanuljon és minden idejét az iskolának szentelje, mert mint minden apának, úgy a miénknek is nagy tervei voltak Gyulával. Többször emlegette, hogy Gyulából ügyvédet csinál és ha elkövetkezik ideje, hát majd átadja neki irodáját. De „L'homme propose, Dieu dispose”. Gyulát már eljegyezte a múzsa és sorsa megpecsételtetett: ő már akkor elvesztett az ügyvédség számára, mielőtt apánk még tudta volna. Gyula szerelmes lett az írásba, a szépírásba. Ugyan mi pálya várhatott volna egy gyermek ifjúra, ki teljesíti ugyan kötelességeit, de nem mutat hajlamot semmi kenyértudomány iránt, csak olvasgat és tárcákat firkál, a természet szépségein mereng, s az ősi dicsőségről álmodozik? Mi más pálya mint az írói. Távolról sem sejtette senki, hogy néhány év múlva mint divatos, felkapott és keresett író vonja majd magára az ország figyelmét, sikerrel, vagy siker nélkül, de az bizonyos, hogy szenvedni és küzdeni fog a magyar dicsőségért.

És Gyulánk egy szép napon meg is tartotta a nászt múzsájával. Búcsú nélkül, vágyaitól vezérelve. „Istven Hozzád”-ot csak a vonatról intve szép szülőföldjének, a boldog gyermek és ifjú kornak, Debrecenbe szökött — hívén —, hogy ott háborítatlanul élhet majd szerelmének, az írásnak.

Nagy volt persze az ijedelem a csendes Krúdy-kúrián, midőn Gyula szökése kitudódott, már annál is inkább, mert közvetlen az érettségi előtt történt és így édesanyánk minden szép reménye szertefoszlani látszott. Édesanyánk és testvéreink sírtak, az apánk meg haragudott egyre mondogatván: „Hová lett Gyula? Hogy tehetett ilyesmit? Micsoda oktalanság!”

Rövid családi konzílium után, amelyen erőszak, sőt nyaklevesek is engedélyeztettek, elhatározták szülőink, hogy Gyulát vissza kell hozni és leérettségiztetni. Ilyen értelmében meg is bízta atyánk Maleskovits urat (Nyíregyháza akkori egyetlen titkosrendőrét), Gyula hollétének kinyomozásával. Nemsokára befutott a jelentés, mely közölte Gyula debreceni rejtékelyét. Akkor elment aggódó atyánk az osztályfőnökhöz, ki előtt feltárta szörnyű helyzetét. Megbeszélésüknek eredményeként azt a haditervet eszelték ki, hogy mindketten lemennek Debrecenbe és Gyulát hazahozzák.

Gyula pedig ezalatt a múzsájával tartott nász után, csak az írásnak élve, már szépen elrendezkedett: hónapos szobát bérelt a Csapó-utcában, bevásárolt rengeteg papírost és szorgalmasan kezdett dolgoztatni a helyi lapokba. Míg egyszer csak e már nyugodtnak vélt boldogság közepette, meglepte atyánk és szigorú osztályfőnöke Porubszky tanár úr

— Gyula rögtön pakolj és haza! — szólta a szigorú osztályfő és egy nyaklevest mért le nagy szakértelemmel.

— Tanár úr, ígérje meg, hogy „bene” maturus leszek, akkor megyek! — felelte a megfélemlített, de hidegvérét minden bajban megőrző Gyulánk.

— No, no majd meglátjuk, csak jöjj azonnal és ne keserítsd szegény beteg apádat!

Vissza is hozták és le is érettségiztették, csakugyan „bene” lett.

De hát már atyánknak minden erőlködése Gyula jóútra térítésében hiábavalónak bizonyult és Gyula szerelméről az írásról soha többet le nem

mondott. Az érettségi után hamarosan újból „meglógott”, mint manapság mondanák. Ezúttal azonban óvatosabb volt és messzebbre-ment — talán, hogy ne oly könnyen akadjanak nyomára —, Pestre távozott, hol egyidőre nyoma veszett.

Atyánk pedig — mit tehetett — újból haragudott és anyánk testvéreinkkel újból sírt.

És csak jó néhány hónap elmúltával, midőn egy alkalommal szükségbe került, írt édesanyánknak és árulta el címét.

Megjelenése Pesten és íróvá lendülése.

Odahagyta hát az édes szülőföldet és vágyaitól vezéreltetve Pestre érkezett. Felcserélte a lány nyíri homokot a kemény pesti aszfalttal, a kisvárosi petróleum lámpást az ívlámpával, a nyíri csendet, hogy megírhasa a „Nyíri csendet”, a nagyvárosi zajjal: az ő ártatlan, békés, csillagos Betlehemjét, odaadta a bűnös, mérgezett gyönyörökkel teli Jeruzsálmért. És a mindent szerelemmel magához ölelő lánggal égő ifjú szív Pest szerelmese lett és az is maradt mindvégig az utolsó dobbanásáig.

Pestre megérkezve, míg a hazulról hozott pénzcsecke tartott, kisebb hotelekben lakott. Egy új élet kezdődött számára, mert önálló lett: Nyugalmit, békéjét, gondtalanságát nyugtalan láz, küzdelem és gond váltotta fel. A költészetért ez volt tőle az első áldozat, mert úgy lehet egy boldog, csendes nyárspolgári életet hagyt otthon.

Belevetette magát a legnagyobb elszántsággal az ismeretlen élet örvényes hullámaiba és nem félt, senkitől-semmitől. Soha tanácsot nem kérve, rendíthetetlen nyugalommal, tarsolyában a „maréchal tollal” is fájának buzgó ősi erejével vágott neki költői pályájának. Lelke fel volt készülve az élet nagy csatáinak megvívására, a faj minden szépségét, de hibáját is külsőben, belsőben egyaránt hordozta. A sok ősi harc vívói, küzdői, győztesei és szenvedői testesültek meg őbenne. Belepréslődött, összpontosult benne minden elődjének szabadságszeretete, természetimádata, egyszerű jósága, életszeretete, egészséges világnézete, bölcs-tréfálkozó, jókedvű, Isten akaratában mindenkor megnyugvó, haragnélkül túrni-szenvedni tudó, de a maga igazságát nem hagyó igaz magyar. Sűrítve-telítve ennyi ősi tulajdonsággal, lelkében a dallamosan zsongó sok szép nyíri emlékekkel csak toll és papír kellett neki és ontotta magából a bűbajos elbeszéléseket, tárcákat, novellákat, melyekre vevőt, kiadót, szerkesztőt, mintahogy ő mondta „dohányost” mindig könnyen talált. Igaz ugyan, mivelhogy már otthon a jómódhoz volt szokva és tekintve, bizonyos könnyelmű természet is rejlett benne, sok pénz kellett neki, de ő azért mindig „minden helyzetben és csak írásaival elő tudta a szükségést teremteni.

Küzdött és dolgozott, mint bárki más vérrel-verejtékezve harcolni kénytelen, ha az életben vinni akarja valamire: a sült galamb vajmi keveseknek repül a szájába.

Írni legjobban szeretett. Ilyenkor bezárkózott szobájába és senkit magához be nem eresztett Volt rá nem egy eset, hogy még regényeket is képes volt megírni úgy, hogy szobájából ki sem mozdult. Hatalmas munkabírása volt. E sorok írójának nem egyszer mutogatta, hogy hosszú ujjai, a csak az imént abbahagyott írástól szinte meggörbültek és nem képes azokat kinyújtani. Munka közben sokat cigarettázott és gyenge sörrel vagy vizezett borocskával frissítette magát. Az írógépet, mely manapság divatos, sohasem használta, mert mint mondani szokta, a kopogó hangok felköltik álmaiból. Írásaihoz előzetes jegyzeteket, vagy impurumokat, mint pl. Jókai tette, nem készített, stúdiumokat ahhoz nem végzett, arra nem

készült és a már kész. leírt dolgokon nem javított, ha csak később a kefele nyomon nem, ott is csak az esetleges szedési hibákon. Bámulatos gyors tempóban írt, s apró gyöngy betűcskés sorocskái a tavasz idején megáradva csörgedező nyíri patak módjára folytak folydogáltak erősen megmarkolt tolláról. Az ilyenkor öt szemlélőre olyanféle benyomást tett, mint egy tranceban lévő médium, aki láthatatlan szellemek — idegen füleknek nem hallható — diktandóját, mesélgetéseit gondosan jegyezgeti. A tárcáiról, novelláiról vagy regényeiről, melyeken történetesen dolgozott, sem előtte, sem utána senkivel nem beszélt, arról előzetesen véleményt, de utólag kritikát sem igen kért. Rendesen akkor írt, ha ahhoz inspirációja volt. De Gyulám úgy-e megbocsátod, ha elmondom egy esetünk, mikor direkt pénzért kényszerültél írni.

Úgy történt, hogy egy pesti éjszaka tivornyás dáridójában készpénzkészletünk szörnyen megfogyatkozott és pittymallatkor egy jó kis budai korcsmában találtuk magunkat, hol Gyulának a mulatozás folytatásához fene nagy kedve támadt. Mulattunk is hát tovább gondtalan jókedvvel. Es mikor már jól bent jártunk a nappalban és a hitelben egyaránt, akkor vált nyilvánvalóvá, hogy pénzünk már egyáltalán nincs. E kijózanító felfedezésre gyorsan és döntően cselekedtünk, a stratégia — mondjuk — hindenburgi volt. Gyula tintát, tollat, papírt kért és alig egy óra leforgása alatt megírt egy tárcát, melyet aztán az általam írt és a nyírbe édesanyánkhöz adressait dringend távirattal együtt — megfelelő utasítással — az előhívott hordárra bízunk. Még vígan húzta „Joczó” az öreg cigány, kinek nyűtt vonójából azóta előbb bot, aztán hantjára jel lett, midőn először a kéziratért járó — ha jól emlékszem — Kis József költő és szerkesztő küldötte húsz korona honorárium majd azután a nyírből sürgönyileg küldött pénz is, megérkezett, mely pénzből aztán az eladdig szépeden megnövekedett számlák zökkenés nélkül rendeztetek.

Nemsokára Pestre való felkerülése után, midőn egy ízben atyánkkal, ki lassacskán békülni kezdett, felkerestük, a régi Kerepesi-úti „Fehér Ló”-hoz címzett vendégfogadóban, annak egyik sötét udvari szobájában írás közben találtuk. Itt atyánk hosszas rábeszélésének engedve, megígérte, hogy az egyetemi tanulmányokat elkezdi és a drága hoteléletet az olcsóbb polgári családoknál való koszt-kvartéllyal cseréli fel. Édesatyánk beíratta az egyetemre, megvette a szükséges tankönyveket, jegyzeteket stb. Kapott ekkor Gyula vagy három öltő ruhát, tavaszi és téli kabátot és a Fhg. Sándor utcában egy előre kifizetett hónapos szobát teljes ellátással. Aztán ilyenformán mindent szépen elrendezvén tovább utaztunk Sopronba ahol én az időben iskoláimat jártam. Ott az én dolgaimat is elintézte s pár nap múltával visszatértében Gyulát újból meg akarta látogatni, de Gyulának már hült helye volt az új kvartélyon és az egyetemen sem látták sohasem. Tudja a Jóisten, hogy hol-merre járt, talán valamelyik hotelbe költözhetett ismét. Hát hiába minden — gondolta édesatyánk — Gyulából már nem lesz rendes ember és szépen hazament a nyírbe.

Sokáig lakott a Metropolban, a Royalban, az Astoriában. A hoteléletet nagyon szerette, még később is házas korában, ha absolute nyugalmat igénylő munkát végzett, hotelbe költözött. De még is csak igazi otthona ezen kezdeti időben az „Otthon írók és újságírók köre” akkor még a Dohány uccában lévő helyisége volt, hol legtöbb idejét töltötte. Itt később is évtizedeken át — mindennap megjelent, átnézted kedvenc lapjait, eljászotta a megszokott kártyapártit és barátaival, kik kizárólag kebelbeliek voltak, tréfálkozott, beszélgetett. Aztán innen rendesen éjfél tájban átment a New-York kávéházba, melynek kulcsát az időben a Dunába hajították,

mert állandóan nyitva volt. A „New-Yorkban” megvacsorázott és ha volt partner újból kártyázott. Majd valamelyik hajnal felé népesedő lokálban húzta meg magát. Végül, ha el nem ment a Hungária gőzfürdőjébe, hol szeretett aludni, hazatért. Aludt délig, akkor felkelt, megírta tárcáját, melyet valamelyik szerkesztőségbe rendesen hordárral küldött, legritkább esetben személyesen vitt. Voltak újságok, lapok, melyeknek redactiojában személyesen nem is ismerték, de azért a beküldött tárcáért, vagy cikkért azonnal fizettek.

Sokan kérdeznék, hát még is hogyan lett belőle író? Miért nem tanult tovább, mikor erre alkalmá — módja volt, az egyetemnek miért fordított hátat és miért nem törekedett állás, existentia felé? Hát kérem tisztelettel erre meg csak megint az ő szavaival felelek: — Mindenre születni kell, úgylátszik, hogy én írónak születtem és a „Ibolya néni” egy tollat tett mellém a bölcsőbe. Tanulni nem, de olvasni annál többet szoktam. És míg élni fogok, írásaimmal mindig meg fogom a kenyerem keresni.” — Íme így beszélt és igaza volt. Hamarosan az összes akkori nagy lapokba dolgozott. Szívesen, örömmel vették a „Magyarország”, „Pesti Napló”, „Vasárnapi Újság”, „Egyetértés” stb. redakciói, ha tárcát hozott, vagy küldött. Az akkor divatos képeslapok, folyóiratok valósággal versengtek kézirataiért. Sokat dolgozott Kis József „A Hét” című folyóiratába, és az agg költő, de nem éppen bőkezű szerkesztő, aki Gyulát különösen kedvelte, aránylag még az ő írásait fizette legjobban. Tudom ezt személyes tapasztalatból, mert Gyula — lévén rettentő rossz üzletember — többször megbízott, hogy tárgyaljak nevében. De különben sem igen szeretett kilincselni, legalább abban a régi világban nem, lehet ámbátor, hogy szegény öregségére arra is ráfanyalodott. Szerepet vagy állást soha életében nem vállalt, hát ennek oka már az ő minden hivataltól irtózó természetében rejlett. Senkinek sem kereste kezét, s csak ahhoz közeledett, ki iránta némi előzékenységet mutatott. Gyűlölte a hízelgést, igazságtalanságot és cselszövényt. Büszke volt, de affectatio nélkül. Sokat tartott becsületére, melyért is sokszor — mint olvasni fogjuk — súlyos párbajokat vívott. Akit nem becsült, mint a kevélyt és hetvenkedőt, annak kerülté társaságát. De különösen az üresfejűeket ki nem állhatta, mert a butaságot, mint valami ragadós, fertőző betegséget tekintette. Kedvelte a csendes mulatozást, tisztességes tréfát, vidám beszélgetést: örömezt hallgatta a mesélést, éneklést és zenét, de táncolni például nem szeretett. Zenei hallása kevés volt, de annál jobban értette a magyar nyelv zenéjét. Amije volt szívesen megosztotta. A pénzzel nem igen takarékoskodott, nem is igen búsult utána. Nem könnyen lehetett kihozni sodrából, rendesen némán túrt, de ha valami mélyebben hatott rá szenvedélyesen kitört és nem bánta bármi is történik vele. Nem sokat törődött a hatalmasok tekintetével. Szabad és független véleményét senkinek sem rendelte alá, bár nem szerette fitogtatni. Jól lehet nyájas és barátságos természete volt, de azért nem volt közlékeny: többet gondolkozott mint beszélt, önszeretete erős volt, becsülte az embert bármely sorsban és szerelte a nyílt önértetes, értelmes magyar népet, melyet a legkülönb- nek hitt, vallott és irt minden más népfajoknál.

Sportjai. — Nyíri verekedések és pesti párbajok.

Sokan megcsodálták hatalmas sudaras-jegenye termetét, mert egy jó szép fejjel kimagaslott az átlag emberek közül. Alacsony ajtóknak, falusi mestergerendákban víg disznótorokon, hetekig tartó lakodalmakon sokszor bevágta a fejét. Mindig tovább nyújtózott, mint ameddig taka-

rója ért. Ili/ony, hogy ámulták-bámulták toldias erejét. Honnan a szép daliás termet és honnan a benne rejlő herkulesi erő? Hát hiszen sok részt az öröklésnél: (a Krúdyak mind magasak voltak), az eléggé jó polgár létnek, — Megettek ezek már egy marhagulyát, szokta mondani édes atyánk, midőn fiai atléta termetére célzást tettek), de azt hiszem mégiscsak legtöbb része abban igaz sportszeretetének volt. Nagyon kedvelte szenvedéllyel cultiválta a korában divatos úri sportokat, mint például a vadászatot, agarászatot, vívást stb.

Vadászgatni diák korában, eleintén 6 mm-es flóbert-puskával, később 9 mm-essel nagyon szeretett. Járt a nagy gyümölcsös kertünket cserkészgetni a környéki ligetekben, szarkára-varjúra lesni, elhagyott csen des határmenti bozótos-bokros, mély árkokban a fészekrakást, vadmadár fiókák nevelkedését megfigyelni, azokat elfogni, hazavinni, kalickába zárni és szelidítgetni nagy kedvtelése volt. Majd később nagypuskával először egy nagyapja fegyvertárából elcsent elöltöltő puskával nyulászni foglászni, a dimbes-dombos lankákon, rónákon, kacsázni a poczogós vad-vizeken, az őszi szélben zizegő buzogányos-nádasok mentén fekete szárcsa pecsenyére leselkedő róka után a sásban káka tövén órákig hasmánt csúszni-mászni ifjúságának boldogsága volt.

Egyébként az említett elöltöltő puskával egyszer pórul járt. Egy téli, korán eseteledő délután udvarunk felett varjak húztak éji szállásra a nem messze fekvő liget magas fáira felé. A kisdíák Gyula flóbert puskájából az elég magasan vonuló lomha repülésű madarakra eredménytelenül küldözgette puskaporral felerősített golyóit. Gyors elhatározással hát bemegy nagyapja szobájába és onnan-leakasztva a falról az öreg rozsdás mordályt a hozzávaló kellékekkel együtt — boldogságtól sugárzó arccal sietve visszatér. — Adok én nektek fondorkodik magában és neki log, nem is méricskélve, felporozza jól a két csövet, töltővesszejével erősen leütögetve a fojtást, bőségesen sörétet önt bele, majd azt is lefojtásolva, felmászik az istálló padlásának támasztott létrán a kéményhez — gondolva bizonyosan, hogy onnan közelebről könnyebben leszólíthat egyet kettőt a károgó csapatból. Uram Isten! Egyszer csak eget-földet megrázó döbbenés hangzik át a csendes udvarra, az állatok, megriadnak és fenn a varjúcsapatból. A zsákmány különváltan lefelé kalimpálva csapódik előbb a tetőre s onnan az irodából kilépő atyánk lábai elé.

— Mi történt itt? — kiált aggodalmasan atyánk, de egyben rögtön átlátja a helyzetet, amint megpillantja a kémény mellől füstölgő puskával, kormos képpel előmászó Gyulát, kinek hogy-hogy nem, egy szerre sült el mind a két csöve és az okozta a hatalmas detonációt. Akkor Gyulától az elöltöltő — ha nem is szép szerével, de elvétetett és bizony már bajszkája serkedt, mikor ismét nagypuskához juthatott.

A vadászon kívül szeretett még agarászni (Szabolcsi specialitás), a mi manapság már nem nagyon divatos. A szomszédságunkban lakott gróf Bombelles huszárcapitány, kinek Szabolcsban a leghíresebb agarai voltak, aki Gyulát nagyon kedvelte és az akkor dzsentrí körökben traditionalis őszi nagy agarászatokon mindig maga mellett lovagoltatta. Gyula pedig túlaradó örömmel rajta-rajtázott a szép szárazlábú telivéreken árkon-bokron keresztül az agaraktól űzött cik-cakot bakfitty elő nyúl után és mulatság yolt számára nézni a „halali”-nál, ha az ügyes lovász lóról ugorva a nyulat az agár szájából kiszedi és füleinél lógatva agyontarkozza azután még mikor az agárnak az esze-veszett iramban nyakáig előretólult beleit helyére szakértelemmel visszarángatja.

Ugyanígy nagy előszeretettel lovagolt a kopófalca utáni vadászato-

kon is, melyekben szintén bőven része volt, lévén a garnizonban két huszár ezred is, melyek közül különösen a honvédhuszárok falkapóói országhírűek voltak.

A vadászatokon kívül kedvelte télen a korcsolyázást, nyáron meg az úszást. Korcsolyát kötni a fagyos-havas országutakon, el-ki Nagykálló felé a „Csárda-lóra” és ott egész délután bukdácsolni, fakutyázni, estefelé fáradtan vissza szánkók után kapaszkodva skielni gyönyörű élvezete volt. Nyáron pedig a határban fekvő „kies” vízben fürdeni-úszkálni (akkor még nem mondtuk „napfürdőzni”) nagyon szeretett. Sokszor elmesélte, hogy milyen módszerrel tanította meg úszni egy felsőbb osztályos garabonciás diák, aki elkapván göncit parti ácsorgásában „No Gyula gyere ki!” kiáltással behajította a mélybe. — Persze, hogy kijöttem, mert mint látjátok, itt vagyok, de a tandíjat nem fizetem meg sohasem zseniális úszómesteremnek, — fűzte a mesevégére. — Ugyancsak az úszással-fürdőzéssel kapcsolatosan volt még egy kedves gyermekkori emléke Ugyanis az első úszólecke előbb jelzett színhelyén, a mély tóban, szigorúan tilos volt a fürdés, mely tilalom betartására csőszök ügyeltek. Történt, hogy egy napos meleg nyári délután a tóköriül összeverődtek a városszéli fürdőcselni kívánczó gyerekek és mivel a csőszök nem mutatkoztak, a láthatáron, hát szépen le is vetkeződtek és egy-kettő békamódjára a vízbe ugráltak, köztük természetesen az ifjú bajnok Gyula is. Egyszer ám messzünnen nagy félelmetesen hangzó szitkozódásokkal jönnek a csőszök, három is egyszerre. No Gyula és a kis pajtások ki a vízből, de az idő az öltözőkódéshez már nem igen lévén, hát csak hónuk alá kapkodva batyucskájukat, „Usgyi vesd el magad” csatakiáltással neki a biztos menedéket kínáló közeli kis erdőnek. Már már megmenekültnek látszik a hányat-homlok rohanó kis csapat, csak még egy gyanús kinézésű mély árkon kellene áthatolni, de Uram Isten itt éri őket a fájdalmas meglepetés, mert a csőszök ravasz fondorlattal kiszelt terve sikerült és belerohantak a pőrére vetkezett gyerekek a csipős nyakigérő csalánba. Ezzel aztán be is fejeződött az ingyenes úszótanfolyam, mert Gyulánk már csak később Pesten az öreg Rudasban úszkálgatott boldogult Bródy Sándorral, aki egyidőben szintén ide járogatott.

Egyik legkedvesebb sportja, egyben leghasznosabb is, mint párbai olvasásánál látni fogjuk, a vívás volt. Már kisdíák korában leszedegette a falról a rozsdamarta kardokat, rostélyos sisakokat, matrácszerű plasztrónokat (amilyeneket azidőben a régi magyar vívásnál használtak) és a vállalkozó kedvű pajtásokkal nem egyszer el kezdték csepülni-püfölni egymást, míg nem a nagy kardcsattogásra figyelmessé lett és elősiető édes anyánk végett vetett a rendesen első bögésig tartó duellumoknak. Később a medvékkel-farkasokkal birkózó, rettenetes erejű báró Bottmer híres vívó és céllövő huszárcapitányának tanítványa lett. Gyula ez első, nagyhírű mestere bravúrjairól, stiklijeiről egész legendák keringtek az országban szerzetését. Ha például jókedvében belekapaszkodott egy rossz gebével fogott nyíregyházi talyiga hátuljába, hát tíz pengő forintért sem tudták — gebe és talyigás — helyéből kimozdítani.

A kaszinóban meg kártyaveszteségekbe kerülvén, haragjában egész pakli kártyákat szakgatott szét. Az ezüst forintot ujjai közt meghajlította, régi szépséges híres dámák mulattatására, mely bravúr után, ő maga is bókka meghajolt.

Íme ilyen tanítómestere volt Gyulánknak, hát akkor megértjük, hogy mint lett belőle párbajhős .

Később Pesten is, ha szerét tehette fel-feljárógatott a vívótermek-

be, leült egy kicsit szemlélni és a híros magyar mesterekkel szívesen el beszélgetett. Aztán kardot fogott és vágott a levegőbe egy-két moulinét majd kért egy parázs kis iskolát. De nézte nem egyszer a nőket is, midőn planche-raa leptek negédesen és olyankor megjegyezte: — „Szép-szép nő, mikor vív, szép a nő bármit tesz, mert mindent keccsel bájjal végez de legszebb, ha szeret; mert igazi, Istentől rendelt sportja szeretni.” —

Gyula bohém természetű, jókedélyű, víg-mulatozó ember volt: voltak éjszakái, melyeket egyhelyben átüldögélt valamelyik meghittebb barátjával, valahol egy jó kis korcsmában — szóltanul, gondolataiba merülten mélézva, szemlélve az éjjeli csárda életét, iddógálva jóízűen sörét, vagy hörpintgetve kis kortyokban borocskáját és szívogatva mindig finom cigarettáját, de voltak éjszakái hangosak, zajosak, ricsajos-dáridósak is. És bizón; abban a régi jó világban a dáridó és affér ikertestvér volt. Különösen pedig az olyan rátarti, nekihajtós, odavágós, nyakas-büszke férfinek, mint amilyen ő volt, hátha még hozzászámítjuk, hogy teljes életében nagy tisztelője-lovagja volt a női szépségnek, bájnak és jóságnak mi körül legtöbb baj akad. Es valóban a legtöbb verekedése-párbaja indítóokára a „Cherche la femme” felel, mintahogy abban a korszakban Magyarországon divatos duellumok 90 százaléka is nőkért, szép nőkért vívatott.

Már diákkorában egy Sóstófürdön (Szabolcsban) megtartott majálison keztyút hajított egy vidéki szolgabíró felé, aki — számítása szerint — hosszasabban táncolta a „Souppée”-t, bizonyos kökényszemével. Az affair az érettségi után párbajban végződött, melyre Gyulát a már történetünk során bemutatott báró Botthme paukolta. Ez első nyíri verekedés a helybeli huszárkaszárnyában a szolgabíró súlyos sebesülésével és édes anyáknak, ki annyira remegett fiáért, súlyos idegmegrázkódtatásával végződött.

Gyula tehát édesanyja gyenge idegeire való tekintettel későbbi párbajait már csak Pesten vívta. Egyik ilyen nagy port felvert duellumát, melyről az időben a napi sajtó szenzációs közleményeket adott és a főváros szélében-hosszában beszélt, dr. Szentkirály rendőrkapitánnyal vívta.

Történt, hogy Gyulánk egy szabályosan átlumpolt éjszaka után, mely a régi „Erdély Borozó”-ban végződött, az Opera homályos árkádjára nyalt szemtől-szembe találkozott. Szó-szót követett és a két erős, indulatos kapitánnyal szemtől-szembe találkozott. Szó-szót követett és a két erős, indulatos férfi összemérte erejét. Hogy pontosan mi történt — mi nem történt ott pillanatok alatt, arról úriemberek nem igen beszélnek. Elég az hozzá, hogy másnap a megbízott segédek összeültek tanácskozni és nagyon szigorú feltételű kardpárbajban állapodtak meg.

— No Gyulám, jaj Neked! Jól kösd fel a nadrágod! — mondta tréfálkozva néhai jó Kánitz Géza a híres párbajsegéd.

Gyula szószerint vette a szavakat, mert csináltatott is hirtelen a szabójával a pantallója felső végéhez egy toldalékot.

— Hátha az ebadta a tekintélyemre (a hasára mutatott) pályázik? — szólt sanyarú arccal a becsületére nagyon kényes író .

Valóban, midőn elkövetkezett a kiállítás komoly pillanata, melyben a segédek két oldalt aggodalmas arccal lestek a felekre és a szabályokat halálos komolysággal olvasta az egyik, úgy állt ott Gyulánk a krétával jelölt planche-on a majdnem hónaljáig felérő megtoldott nadrágban — a rendesnél még magasabbnak tűnve — mint egy ijesztő lény, szembe vele az alacsony természetű, de fogait vérszomjajasan acsargató ellenfél.

Megtörtént a három kemény összecsapás gyors egymásután, az utolónál Szentkirályi dr. a fülén elég súlyosan megsebesült, míg Gyula sértetlen maradt.

A lelkekbe ugyan földi halandónak belátni nem lehet, de Gyulánk a Napóleoni cselnek — a nadrág megoldásának — tulajdonította a győzelmet, mert a gratulációkra így felelt: „Megijedhetett tőlem, mert elfelejtett parírozni” és nevetett hozzá hamiskásan.

Szentkirályi dr. ugyan még megsebesülve is tovább akart verekedni és a varrás alatt egyre kiáltozott, hogy így meg úgy, ezt a szégyent nem bírja elviselni, mert még soha életében száz párbajában nem kapott vágást. Aztán idegességében a zsebéből előrántott revolverrel hadonászott, talán kárt is tesz önmagában, ha a szemfüles öreg Fodor vívómester, ki történetesen jelen volt, ki nem csavarintja kezéből a fegyvert.

Gyula akkor már a régi „Zenélő Órá” ban (kis vendéglő) a segédek és még egy pár örvendező barátja társaságában hideg borozgatást rakosgatott felajzott idegeire.

Egy másik nem kevésbé híres párbaja Stojanovits aktív huszárkapitánnyal az akkori bácskai nábobbal történt.

Ugyancsak egy görbe éjszaka mámoros hajnalán „Ősbudavára” „Fővárosi Orfeum”, Stefánia-úti hajnali kocsikorzó stb. után betért az általa kedvelt „Erdélyi Borozó”-ba, hogy mielőtt a „Hungária” fürdő pihenőjében egyet nyújtózkodna, jó körmös bablevessel vagy virstlis káposztalevessel és hozzávaló serrel, megviselt gyomrát rendbehozza. Aztán itt ez annyira szép, színes helyen, hol megfordult az akkori Budapest minden szép félvilági hölgye és mulató gavallérja, Gyula is asztalhoz telepedett egy-két barátjával, mert ha női társasága volt, akkor inkább a „Séparée”-t kultiválta. Letelepedés után jött az ételes, italos és megtörtént a rendelés. A barátok csendesen beszélgettek, mert Gyula szokásához híven hallgatott. Az emberek rendszeren beszédesebbekké lesznek borospohár mellett, de ő hallgatagabb. A szomszéd asztalnál huszártisztek mulattak: pezsgöztek, nevettek és sarkantyút pengettek. Gyuláéknál ez esetben csak sercske és boroscka járta. A teremben szerteszt az asztaloknál estélyi ruhás, csicsergőkédélyű nők, szmokingos-frakkos, nótázó urak üldögéltek. A tulajdonos asztaltól-asztalhoz járt, köszöngetett és rendelkezett,

És íme egyszer csak belép az ajtón egy bátor rikkancs és kiált valamit, hallották is meg nem is, hogy mit, de azt már jól hallották, mikor Stojanovits kapitány „Krúdytól árulsz-e valamit?!” talán sértő, avagy nem sértő csak tréfálkozó kiáltással, nem is annyira a rikkancs, mint inkább Gyula felé fordult, kinek az éjjelezéstől sáppadtas arca elvörösödött és „Mit jelent ez a hang Kapitány Úr?” kérdéssel ripozszott. — „Árulsz-e valamit Krúdytól?” hangzott újból a Kapitány csúfondáros, öblös hangja. De Gyula erre már, mint óriás párdúc a tisztai asztalhoz ugrott és mielőtt a bajtársak közbeléphettek volna, a kapitányt az asztalhoz nyomta. E pillanatban a meglepett kapitány valami után a hátsó zsebébe nyúlhatott, — véged van Gyula, ha sikerül neki — de Gyula észrevette idejében a veszedelmei és egy percig sem volt rest, hanem a kapitány tenyéryei széles lovassági kardját kirántva, azzal annak gazdája koponyáját kipróbálta, fejetején olyan sebet ejtve, hogy a párbajt, mely az eset természetes következménye lett, csak néhány nap múlva tarthatták meg.

Gyulánk mulatságában váratlanul megzavartatván, barátaival más helyiségbe távozott.

Nosza lett azután újra párbajsegédeknek lótása-futása, becsületbíró-ság: súlyos eset volt, mert Gyula valahogy kijelentette, hogy nem hajlandó elégtételt adni, mivel ő már vett. De midőn a jószívű Kánitz Géza sokáig magyarázta, hogy a kapitány rangját vesztheti. Gyula mégis engedett. Kijelentvén: — Gézám! csak a te kedvedért verekszem még egyszer, de

most már nem mossa le rólam a vízözön sem, hogy krakéler vagyok, pedig ismered békés természetem. Így aztán nagy nehezen belement egy igen súlyos feltételű párbajba, amely a legkritikusabb volt a sok között, mit életében megvívott, mert hiszen egy szószerint vérigsértett jól vívó huszárkapitánnyal kellett megverekednie. A párbaj feltételei, lovassági kardok, szúrás megengedve, bandázs nélkül, végkimerülésig. Helye: a Fodor-féle vívóterem.

Ott vagyunk már az öltözőben. A segédek még mindig fontoskodnak, véleményeznek, vizsgálgatják a jól kiköszörült kardokat. Az orvosok megteszik előkészületeiket, kipakolják műszereiket és egyszerre karbol- és aetherszag terjeng a fülledt levegőjű teremben, melynek padlóján, épen most, krétával jelöli a felállási helyet Józsi az öreg szolga. Az oly sok-sok párbajt megért öreg Fodor mester látszik még a legnyugodtabbnak és gondosabbnak, mert ő minden párbajt vér nélkül szeretett volna látni, különösen pedig ezt, mert egyformán szerette az ellenfeleket. Dehát ez nagyon komoly ügy, itt az egyik alighanem a porondon marad.

Ám nézzük, mit csinál ezalatt a bajba keveredett író. Íme, már félig nekivetközödve áll, látszólag nyugodtan és nagyokat szippantgat eigartetejéből. Mellette Kánitz Géza, segéde, adja meg halkán, gesztikulálva, az utolsó utasításokat.

— Gézám, súgja Gyula, csak a szívemet féltem.

— Gyulám, egy nagy határ szalma a szívedre — feleli mosolyogva Kánitz. — Gyerünk! Előre!

De bizony Gyula ez egyszer életében tán először megtorpan és se té se tova, csak áll egy helyben, mintha elhagyta volna bátorsága.

— Gyulám, mi történt, mi van veled? — rémüldözött Kánitz.

— Nem tudom, de oly balsejtelem ... — vallja be Gyula.

— Jóska! Jóska! kiált Kánitz és a teremszolga már is ott terem,
— Hozzon csak gyorsan egy üveg Cognacot.

És hamarosan megérkezik a sziverősítő.

— Gyulám! tudom, hogy nem szereted a szeszfélét, de az egyszer hajtsd felezt a kedvemért.

Gyula pedig, amint Kánitz kívánta úgy is tett és kisvártatva a sikeres doppingra kihúzta magát „Hol van az a kard, mellyel paprikást csinálók belőle” kiáltással megindult a terembe. A teremben már kivont karddal tisztak állottak, Stojanovits segédei. Jóllehet csak a vezető segédnek jár kivont kard, de úgy látszik, hogy a jelen esetben nagyon komolyan szolgáltak feladatuknak.

Itt a leszámolás pillanata. Az ellenlelek szembekerültek. Ott állnak elszántan és várják a vezetősegéd vezényszavait.

— Kérem a jegyzőkönyvet felolvasni! hangzik a halálos csendben Kánitz remegő ajkáról az első utasítás. Annak megtörténte után következik — szokásokhoz híven — az utolsó békítési kísérlet, melyet a két ellenfél félrefordított fejjel fogad.

— Kardokat kézbe! — recsegi Kánitz. Mire az oldalt álló két segédmester a fegyvereket óvatosan kézbe adja.

— En Garde! Rajta!”

Stojanovits a gyorsabb és mérgeesebb, hát támad nagy elánnal és rettenetes erővel oly hatalmas „fejét” vág, hogy jaj neked Gyula és az Ázsiából csodaszarvas útján ideszakadt tatárformájú koponyád alighanem kétfelé repül, ha ki nem fogod keményen a csapást.

Az erős vágás következtében Gyula kezében a fogás meglazult és a riposte „benn” maradt.

— „Állj!” dörgi Kánitz. Az orvosok szakértelemmel lesnek, figyelnek és vizsgálgatják a két lihegő, verejtékező férfit, kiknek kezéből a két segédmesler a kardot közben kivette.

— Sebesülés nem történt! — jelenti ki Paulikovits dr. híres párbajorvos.

— Folytatjuk a párbajt! — recseg újból Kánitz.

— „En Garde! Rajta!”, amely vezényszóra még háromszor ismétlődik. Nagyon kemény, ádáz tusa volt, míg az utolsó összecsapásnál Gyula kardja súlyosan megsebzé Stojanovits szembojtját. Az orvosok gyorsan ápolás alá veszik, de az erős vérzést csak nehezen állíthatják el. Varrják, injekciózzák. A segédek pedig ezalatt tárgyalnak. Stojanovits segédei a párbaj továbbfolytatását akarják és már már úgy alakul, hogy ismét kardra mennek a teljesen kimerült felek, ha Kánitz genialis trükkje nem sikerül. Ugyanis kijelenti, hogy egy huszárcapitány még haldoklásában is verekedni akar, ha becsületéről van szó, mint ebben az esetben is, de itt már az orvos uraké a döntő szó. Így aztán az orvosok oly értelmű ki jelentésére, hogy Stojanovits a további küzdelemben feltétlenül hátrányban lenne, mert már a daganat miatt nem is lát, Kánitz vezetősegéd, ki nagyszerűen uralta a helyzetet az egész idő alatt, a párbajt beosztette, mibe Stojanovits segédei kénytelen-kelletlen belenyugodtak.

Ekkor történt, hogy Gyula bement a sebesült huszárcapitány öltözőjébe és kezét nyújtott szónélkül a szomorkodó, de mindvégig nagyon szimpatikusan, igazi gentlemanként viselkedő Stojanovitsnak, ki a feléje nyújtott kezét szintén szó nélkül megszorította.

Íme, Gyulánkat ez esetben sem hagyta el hagyományos szerencséje,; hej pedig de szerették volna kicszelezni bőrét az írónak. És úgy látszik.] ha Gyulánk ép bőrrel meg is menekült, de ez volt utolsó verekedése élejtében. Ezután már hogy, hogy nem, de az affér elkerülte, vagy tán ő került az: nem tudni pontosan. Tény, hogy idősebb korában volt egy eset, midőn így szólt hozzám: „Te, van itt egy pimasz fráter és itt nevet mondott, kit meg kellene tanítani. Gyere ma este velem, tudom hol szokott előfordulni.” Aztán néhány napon keresztül jártunk is ily céllal, de úglátszik az illető megneszelhette a veszedelmét, és jobbnak látta nem mutatkozni. Gyula pedig alapjában véve jó ember volt és hamar felejtett és megbocsátott.

VÍG MULATOZÁSOK ÉS REGÉNYES KALANDOK

Ifjú és férfiú pályáját víg mulatozások és regényes kalandok jelölték.

Az első jelentősebb kiruccanása még ifjú korában a „Nyír”-ben történt. Úgy esett, hogy Gyula egy délután, midőn szülőink vendégségben lehettek valahol, kiadta a parancsot a kocsisnak:

— Miska fogj be a „Szandlaufer”-be, megyünk a Sóstóra. A gazdáját féldő, de az ifjurat nagyon szerelő hűséges szolga előállt a fogattal. Akkor Gyula a bakra pattant, szárazakat a kézbe kapva, a lovak közé csendített és nekivágott a nagy erdőnek. Miska csak nehezen tudott hirtelenében felkapaszkodni, mert hát a lovakat mégsem lehet magukra hagyni.

Mikor szüleink hazatértek és nyilvánvalóvá lett Gyula engedély nélküli távozása kocsival-kocsissal, atyánk mindjárt rosszat sejtve haragra gerjedt és mint más kritikus esetekben, ezúttal is elhívatta titkos rendőrijét, akit megbízott sebtiben az ifjúúr hollétének kinyomozásával. Meg is érkezett vagy harmadnapra a jelentés, hogy a lovak és Miska a

Sóstó-erdő mélyén a „Betekints” csárdában vannak bekvartélyozva. Van bőven enni-inni valójuk, jól érzik magukat és türelmesen várják kiváltásukat, mert az ifjú úr kétnapos dáridózás után otthagya őket zálogban. Mit tehetett erre a jó apa?

— Itt van Maleskovits, szolt nagybúsan a titkosrendőrhöz, száz pengőforint, menjen és hozza haza őket.

Tudniillik csak a lovakat és kocsist, mert az ifjúúr akkor már régen Pesten járt.

Szép, emlékezetes mulatsága volt a „Moulin-Rouge”-ban, a békebeli Ósbudavára kedvelt mulatójában.

1906-ban járt itt Pesten egy néger táncos, aki az akkor divatosá vált táncol, a macsicsot importálta és estéről-estére a nevezett mulatóban nagy sikerrel táncolta.

Azon időben, Gyula egy este, jó hangulatban — megfelelő borok és sörök elfogyasztása után — stimmelve minden mókára, imígyen szólal meg vala:

— Menjünk a „Moulin”-ba, nézzük meg azt a fránya négert! Bevágódtunk egy „gummirádlisba” (akkoriban még nem volt taxi) és el-ki a hegyibe, Ósbudavarába. A mulató, hol egy páholyban foglaltunk helyet, zsúfolva volt. Vig beszéddel, nevetéssel pezsgőzéssel töltöttük az időt, lévén társaságunkban egy-két szellemes dáma is. Már az egész lokálban nagyon emelkedett volt a hangulat, különösen Gyulának volt feminális jókedve, mikor a néger a parketten megjelent. Tapsoltak és a kulimázképű elkezdte a zene ütemeire a bolondos táncot, amellyel teljesen elragadtatta a közönséget. Ebben a pillanatban Gyulánk, mielőtt megakadályozhattuk volna, egy csukaugrással átalvetődött a páholy korlátján, kezeiben egy-egy üveg pezsgővel. És kipenderedve az ámuló-bámuló négerhez, a zenészeknek magyar ropogós csárdást parancsolva, rákezdte a legszébb toborzót. . .

Volt azután tapsolás, újrázás. Tombolt a mámoros mulató. Még a néger is, akinek Gyula az egyik pezsgős üveget subickos markába nyomta, felejtve a hazai macsicsot, járta a magyarok tüzes táncát, mint a veszett fene.

Ily módon tanította meg a magyar író, ki előbb, sem utóbb nem igen táncolt, a négert a magyar csárdásra és akinek mulatózásaiban épúgy, mint írásaiban, de mindennemű életmegnyilvánulásában is a magyar géniusz ragyogott.

Hát Bécsben meg, az akkori császárvárosban, mit csinált egyszer fene jókedvében.

A század elején, mint aktiv huszártiszt szolgáltam vidéki garnizonokban és ha olykor szabadságot kaptam, azt lehetőleg Pesten, Gyula bátyám társaságában töltöttem. Egy ilyen „Urlaub” alkalmával, pénzzel jól felmálházva, Pestre jöttem Gyula, kit érkezésemről táviratban értesítettem, már az állomáson várt. Este futott be vonatom a „Keleti”-be. A boldog viszontlátás első percei után nyomban megállapodtunk abban, hogy először az „Otthon”-ba (írók köre) megyünk ~ ott akkoriban nagy „baccarat” és „chemin” játékok folytak — és Gyula kipróbálja szerencsését, mely célból még a kocsiban át is nyújtottam neki háromszáz koronát. Az „Otthon”-ba érve Dávid derék portás sietett kabarjainkat lesegíteni.

— Mi van odabent? kérdezte Gyula.

— Nagy csata, — felelte Dávid.

— Na, Péter ülj le itt az olvasóban, nézgesd a lapokat, míg vissza nem jövök — szólott és eltűnt a játékszoba ajtajában.

Emlékszem, mintha tegnap történt volna. Alig ültem néhány percig midőn az utcáról tűzoltók trombitája harsant és rövidesen megjött a hír, hogy a „Párizsi Nagyáruház”, mely akkor még a Kerepesi úton (Rákóczi úti volt, lángban áll. Gyorsan odaszóltam Dávidnak, hogy megyek a tűzhöz (Gyulát nem hívtam, mert jól tudtam, hogy ha feje felett égett volna most, akkor sem mozdult volna), nemsokára visszatérek. El is mentem, végig is néztem a Rókus-kórház mellől a rettenetes tüzet, majd visszatértem. Mikor az „Otthon”-ba beléptem, rögtön láttam, hogy nemcsak az áruház, hanem Gyulánk is „leégett.”

— Hova megyünk most? — kérdezte — mert mint rendesen, elszedték pénzemet.

— Ne búsulj, van még, ahol az volt — próbáltam vigasztalni. Gyerünk egy jó helyre vacsorázni.

El is mentünk az „Ehm”-be (a régi Nemzeti Színház szomszédságában), ahol Sovánka híres cigányprimás muzsikált és ahová Gyula szívesen járt, mert jó konyha volt. Itt aztán elkezdődött az első pohár habzó sörrel egy felejthetetlen mulatozásunk. Bemáskáltuk azon éjjel az összes jó és rossz helyeket, míg reggelfelé már a városligeti Gregorits-vendéglőben, verkli mellett, sörözgettünk újra. Gyulának jött az ötlete, hogy unalmássá kezd lenni Pest, menjünk fel Bécsbe és folytassuk ott. Beültünk tehát egy „pneumatikus”-ba és kihajtottunk a „Nyugati”-hoz, honnan éppen akkor volt indulóban az úgynevezett „Gavaller-Zug”, mellyel a legjobb hangulatban estére Wienbe érkeztünk. A Bahnhof-on kocsira ülve, Gyula kiadta a „Befehl”-t, meglehetősen tört német nyelven. (Soha életében nem tanult meg tökéletesen, mert mint mondta: „Magyarnak nem lehet, de meg nem is szabad.”) — vigyen minket oda, ahol ki lehet rúgni a kocsmá oldalát!

A jó bécsi fiakeres nagyot nézett, de azért eltrappolt velünk a „Hökh”-be. Ott éppen valami varieté előadás folyt, melyet úgy látszik — a bécsi izlésre ütköző magyaros közbeszólásokkal és francia pezsgők durrogtatásával megzavarhattunk, mert a tulajdonos udvarias kérésének engedve, kedvezőbb szeleknek feszítve vitorlánk, más lokálba helyeztük át a hadszínteret.

Az idő már éjfélre járhatott, midőn a „Ronacher”-be léptünk itt kezdődött az igazi dáridó, itt csapott csúcsba a két nap óta tartó ricsajozás. Gyula féktelen és vad volt. A cigányokat, kik úgy rémlik, magyar honból származhattak, mert megértően viselkedtek, dirigálni kezdte. Mókázott velük, füllábra állította, hasra-hátra fektette őket, és kurjantaniuk kellett a vígnél, hallgatni-sírni mindenkinek a szomorú magyar nótáknál. A leggavallérosabb nyíri muri keletkezett, mely, mint füledt meleg után nyárvihar, kellemes enyhülést hozott. Mégha talán kiskutyák lettek volna ott (mint mondják mifelénk) azok is pezsgőt ittak volna. A jó csendes bécslek pedig csak nézték-hallgatták a szilaj magyar nekibúsulást, míg végre egy áhítatos csendben felugrik Gyula, bankót ragasztva a, nyakán fehér selyemkendős, füstös kápihez:

— Húzd a Kossuth nótát! Az angyalát! — ordít ellenvetést nem tűrő hangon.

Es az ősi császárvárosban, Ferencz Jóska trónolása idején, felhangzott, a tiltott, a gyűlölt, de a mi bohókás, mulatós, síró-kesergő szívünknek oly édesen hangzó „Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje...”

Hála Istennek, különösebb baj nem származott belőle, csupán a pénzkészletünk kifogyott.

SZÓRAKOZÁSAI, KEDVTELÉSEI.

Hírnév, dicsőség övezte, a mágnesnek — a pénznek — elég gyakran bőviben volt és mindenfelől felül megjelenésén, egész valóján, akár művein, valami ellenállhatatlan varázs ömlött el. Így hát sok baja volt a nőekkel, vagy a nőknek vele: ahogy tetszik. Sok-sok mulatságos és kevésbe mulatságos kalandja, intimitása akadt a szépnemmel. Hollófekete haját piciny női kezek sokat simogatták. Múzsza csókolta magas, tiszta homloka igézett. Barna éjfél szemeiből, a pásztortüzekként előlobogó fények kápráztattak, vakítottak. Férfiasan szép arcán a fel-fel tűnedező ábrándos mosoly és a méla becsületes-jóságos tekintet sok, szerelmes női szívnek boldogsága volt. Daliás termete, amely a megnótázott magas jegenyéhez volt hasonlatos, a mesék szép világának útjelzőjeként mutatkozott, lis ha mindezekhez hozzáadjuk, hogy a női báj és gyengédség hódoló lovagja volt, akkor megértjük miért volt neki rajongója, szeretője sok: volt szőke, volt barna, volt mindenféle fajta.

A legelső női szív és egyben leghűségesebb, mely oly nagyon szeretete Gyulát, hogy nálánál — merem mondani, — jobban senkisé, az édesanyaszív és amely még most is ott messze a csendes nyírben egyre halkuló dobogással emlegeti.

Úgy volt, hogy már diákkorban a múzsza, egy szabolcsi kis leányzó személyében megjelent útjában, most, ha jól emlékszem, legelső költeményeit (valahogy így kezdi minden költői lélek) ahhoz intézte. íme hát, már az ifjú korban nyiladozott a nyírjek rügyecskéjével a szíve és a fehér nyírjések ábrándos, álmodozó fejecskéjű rózsácskái hajladoztak felé. a sóstói majálisokon boldog volt a lány és sokáig arról sóhajtozott, ha bemutatkozott csak neki, mert táncolni nem igen szeretett.

Hát később Pesten, itt kezdődött csak a haddelhadd. Mikoriban megjelent ifjúsága pompázó teljében, bizonyos körökben, lett légyen az társadalmi, avagy félvilági, művészi, avagy polgári, mindenütt egyformán kedvelték és ünnepelték, amit ugyan az ő csendes, zárkózott természete sohasem szeretett, de azért ember volt ő is és gyarló, kevés hiúsággal, mely sohasem vált nála ellenszenvenessé, szívesen hízelgett ébredő férfiaságának a sok érdeklődés kiléte felől és a sokatmondó szépasszony tekintetek. Talán ekkor élte legboldogabb napjait, mert bízvást elénekelhette: „Van nékem szeretőm mindenféle fajta. . .” és volt is a szobacicától kezdve, a pincérlányokon, táncos- és színésznőkön keresztül a nagyúri dámákig. a sok névtelen és névvel ellátott fekete, rózsaszínű és vérrel írt levél, melyet naponta kapott, garmadával heverték íróasztalán — különösen az „Álmoskönyv” megjelenése idején, mely könyvnek tartalma nagy hatással lehetett a gyenge nem képzelő tehetségére. Hát úgy bizony, hogy egész életén rózsaszínű felhőként vonult át a nők negédes tekintete: az egyik illatossá, a másik érdekessé tette, de mindegyik napsugárral szőtte.

Az ifjú évek idején történt egy mámoros pesti éjszakában, hogy valahol tovább elmaradtunk a kellesténél és amint hazafelé, a hotel-lakás felé tartottunk, az éjjeli lepkéktől megszállt uccában, hát egyszer csak azt látom, hogy szépen körülveszik, ostromolják és szó ide, szó oda, formálisan elhurcolják, elrabolják, ha huszárkardomat ki nem rántom és a szmertm batallion (halálzászlóalj) frontját áttörve, az ilyképen demoralizált csapatot meg nem futamítom.

Hát midőn egyszer meg egy nyilvános mulató zajos forgatagában a kábult és mámoros bachanaiában a parfümtől, zenétől, pezsgőtől elkábult féltékeny kis nőcske pisztolyt nutogalott, de ő szelíd, jámbor szavakkal ismét jó útra téríté, mely jelenet a történetesen társaságunkban lévő Ambrus Zoltánt egy szép novella megírására inspirálta.

Mindenesetre megemlítésre méltó, hogy a sok, szórakoztató, üdítő és úgy látszik neki életszükségletszerű kalandban a nők sokban hozzájárultak, szerepet-modellt játszottak regényei megírásánál. Ugyanis, ha megérlelődött lelkében egy regény, vagy már a kiadók, szerkesztők elől végkép nem szabadulhatott, akkor kapta magát és fittyelhányva a világnak, bevetette magát valamelyik jobbérzésű, minden tekintetben érdemes nőcske meleg, puha fészkebe, hol mindent megtalált; gyors és pontos kiszolgálást, hirtelen támadt kívánságok feltétlen teljesítését, abszolút csendet és nyugalmat adó és hitelező mentesen, úgyszólván hermetice elzárva a külvilágtól, a test által szükségelt jó falatokat, hozzávaló délelőtti serecskéket és délutáni borocskákat: aztán a ramsesek és janaklesek fiistfelhőiben átszellemülve alkotott. És folyt az írás rettenetes iramban, míg a regényt be nem fejezte. Igaz ugyan, hogy a boldog vendéglátónő, a ház úrnője nem igei bánta volna, ha minél hosszabbra nyúlik vala a regény, mert már a nőknél ilyenkor ösztönös sejtelemmel megérzé, hogy a tollról lesercegő regénnyel az élet szép boldog regénye is véget ér, mert az író a kézirattal elbúcsúzott és ismét eltűnt a meg-megújuló élet hullámaiban.

CSALÁDI ÉLETE. — BARÁTAI. — ÖLTÖZKÖDÉSE. — SZOKÁSAI.

Valamint az Isten termeibe, azonképen a családi élet szentségébe való hívatlan bepillantás földi halandónak tiltott dolog. Azért elégedjünk meg kedves Olvasóm, ha annyit elkönyvelhetünk családi életéről e szerény életrajz keretében, hogy azt is a szép magyar nóta szellemében cselekedte, mely azt mondja, hogy „Kétszer nyílik az akácfa virága...”, mert az ő szerelmes, bús szive is kétszer nyílt, kétszer rakott fészket, mely a boldogságot rejtegette mindvégig számára.

Barátai leginkább az írók és újságírók kasztjából, mégpedig a nálánál idősebb korosztályokból, kerültek ki. Érdekes, hogy az idősebbekkel szemben érzett sympatiája, már diákkorában jelentkezett, mert rendszeren a felsőbb osztálybeliekkel társalgott, barátkozott: úgylehet, hogy ez korán kifejlett testi és szellemi képességénél: jobban konveniált. Egyik legjellemzőbb barátkozása volt — még a régi, jó, békevilágban — egy nálánál jóval idősebb, öreg újságíróval, kivel majdnem naponta találkozott egy Rákóczi-úti kis vendéglőben és ott a késő éjjeli órákig, sok mindenről beszélgetve, csendesesen borozgatott. Ez öreg író, névszerint Erdélyi Gyula bácsit, aki egy akkori budai lapot szerkesztett, nagyon szerette és annyira respektálta, hogy szinte még szokásait is átvette. Például azidőben, minden este, túrós csuszát, tepertővel behintve, cukrozott salátával vacsorázott és utána parádi vízzel hígított borocskát ivott, mert öreg barátja is így cselekedett. De nemcsak a testiekben, hanem a szellemiekben is akceptálta az egyszerű, finom és csendes, nagyon művelt „Gyula bácsit”. És Gyula, ki soha életében nem fogadott el senkitől — még apjától sem — tanácsot, nem egyszer kikérte ez öreg író véleményét. Aztán néhány év múltán, egy napon a kivénhedt író — angolosan, szó nélkül — elmaradt a kis korcsmából, hol rendszeren találkozni szoktak. Elment búcsú és végrendelet nélkül: csendes ember lett. Itthagya ifjú barátját, aki — úgy

lehet — évtizedek múltán, ez öreg barátjától vévén a halálban is példát, ifjú szerető barátokkal hasonlóképp cselekedett.

Az öreg író távozása után Gyulánk is fiatalokkal vétette magát körül; talán így akart vigasztalódni. Egész ki tábora alakult fiatal írókból, kiktől híven követve a versenytérre, „Otthon”-ba, sörözőbe, jóféle kis vendéglőbe, töltötte vig és bús napjait. Ekkor már Gyulánkból is Gyula bácsi lett. Barátai nagyon szerették, de ő is barátait. Nem csoda, hisz jó, vig, kedves barátok társaságában jól találta magát. Jobb kedve volt köztük, mint másutt, örömet társalgott velük, tréfált és enyelgett. Megenyhült kedélye, melyben a szerelem, családi érzelmek mintegy elfojtva nyugodtak. Sokszor itt talált barátai, Ring Pali, Kállay Pista, Hargittay Pista, Várkonyi Titusz, Fehér Feri, Herczeg Elemér, Kádár Lehel bocsássanak még, kiket kifelejték) mellett vigaszt szenvedésteljes életére; vagy megosztotta velük örömeit. Itt ezek között a jókedvű, kedélyes fiúk között felejtette el a szomorú emlékeket, néha vigasztalást nyert a nem mindig rózsás anyagi helyzetben, vagy olykor az élet egyhangúságán ütött egyet. Ilyenkor ifjú erőben lángolt. fogékony kedéllyel, blazírtság nélkül.

E baráti körben beszélt néha a legigazibb szerelméről, a romantikáról, hallatta ítéletét mindenről (talán, mint ő vele tette egykor Erdélyi Gyula bácsi), a mi a magyar irodalomban aktuális volt. Az ő jo, nemes szíve olyan volt, hogy örömét és bánatát, melyek bizony olykor nagyméretűek voltak, itt osztotta szét, talán könnyítve ezzel saját magát.

Öltözködésében, mint írásaiban, sem különködött: piperkőc sem volt. Valamikor mindig fekete ruhát, vagy sötétszínű ruhát viselt, úgyszintén fekete felsőt, csak kevéssel halála előtt léit el ezen szokásától, mert u szürke színt kezdte akkor favorizálni.

Cipő viselete, fiatal éveiben, kizárólag a lakk volt, később sárgát és feketét is hordott.

Egész garderobe-jában mindig elegáns, választékos, mint mondják, előkelő volt.

Kalapot csak puhát viselt. Talán még a legnagyobb luxust a nyakendőkben fejtette ki, mert ezek garmadával beverték, mindenféle színekben szekrénye akasztóin.

Ernyőt soha nem hordott, de botot, mindig. Cipőt sem talpaltatott soha, ha egyszer alul megkopott, másikat vett. Legnagyobb passzióját az öltözködésnél a finom, nagyon finom fehérnemű képezte.

Ötven éves koráig, éjjel — kivéve a diákkort — talán sohasem aludt, csak nappal. Mondta is sokszor: „Nappal csúnya az élet. éjjel szép.” Éjjel hát fent lévén, csak délfelé kelt, de előbb — az ágyban fekve — kiolvasta az újságokat és reggelizett: rendesen teát, lágy tojást és citrommal szardíniát, melyre ivott egy üveg sört. Aztán felkelt, megfürdött. Fiatalabb éveiben a gőzfürdőt szerette, de később szíve gyengültével lemondott róla. Ugyancsak mindennap beretválkozott, de sohasem önzével, mert mint tréfásan mondogatta, ha fizikai munkáról volt szó: „A kezemet az írásra kell tartogatnom.” Mikor elkészült mindezel, elment hazulról. Gyalog nem szeretett jární, de villamoson sem, tehát rendszerint kocsin járt, ami pesze költséges volt. Később, élete végső korszakában is, már a taxik idején, még mindig kocsit keresett és arra ült. — Ha gazdag ember volnék, orosz trapperekkel járnék” — mondogatta.

De elmúlt minden romantika, a konflis, a gumiráldi, a pneumatikos, a Stáfánia-úti kocsi korzó: épúgy a versenyek utáni, mint a dárídós hajnali... és csak a Szent Mihályé maradt meg talán, mely mindnyájunkat vár.

APRÓSÁGOK POLITIKAI-ZSURNALISZTIKAI MŰKÖDÉSÉRŐL.

Mondják, hogy a magyar szeret politizálni. Hát kérem ő egy olyan magyar volt, ki poétikával igen, de politikával nem igen foglalkozott, mert politikai becsvágy nem volt benne.

Volt egyszer, még a jó békevilágbari, egy „Déli-Lap” nevű boulvár-lap, melyben olykor-olykor vezércikkezett, de e vezércikkei is inkább a szépirodalmi jelleget viselték, mint a politikait. És e kis politikai kilengése is, a nevezett lapnál működő, némely barátja rábeszélésére történt. Épúgy, mint később a háború utáni chaosban a Károlyi-kormány alatt elvállalt szerkesztői tisztsége a földművelési minisztérium finanszírozásában megjelent, úgynevezett „Néplap”-nál, hol egyébként Móricz-cal és Gárdonyival együtt dolgozott. Az időben — tudja manó miért, pedig világéletében címre-rangja nem igen adott — „Szerkesztő úrnak” tituláltatott, sőt ilyen nyomtatású névkártyát hordott és ajtajára is kifüggesztett. Pedig ugyancsak a nevezett kormány alatt, igen magas állás elvállalására is felkérték, de ő az elől — mint később nem egyszer megjegyezte — jószimattal idejekorán és udvariasan kitért.

A kommün alatt pedig valósággal szenvedett, annak szereplőit szívből gyűlölte és lelke mélyéből megvetette. Például az „Otthon írók és Újságírók Köré”-t, ahová pedig oly nagyon szeretett naponta belátogatni: „Göndör írók népbiztosa” a körben való botránysos és ismeretes megjelenése után. a vörösök uralma alatt soha többé fel sem kereste. Hej pedig, de szeretett volna néha egy jó kártyapartit eljátszani, de gyűlöletből a terroristák iránt, ki sem mozdult remete lakásából és beérte a csendes „patience”-szal, mit akkoriban, unalmában sokszor játszogatótt. Nem egészen így volt azonban a „Le az alkohollal” emlékezetes szigorú bolsi ukázzal, mert bortmegissza magyar ember volt. Hát nem egykönnyen nyugodott meg holmi bortilalomban. Mit tett hát? Felcsapott amerikai módra csempésznek. A szigeten, hol azon időben lakott, szerzett valahol egy rozoga „lélekmentőt”, mint ahogy ő nevezte és az éj sötét leple alatt azon járt szilajpistáskodni át a Dunán Óbudára, hol a kedves jó braunhaxlerék-nél mindig nagy szeretettel fogadtatván, került a demizsonba borocska és Gyulánk aztán el volt látva rendesen a legközelebbi kirándulásig.

Igen érdekes és jellemző epizód kínálkozik feljegyzésre a vörös világgal kapcsolatban. Történt egy alkalommal, hogy Pogány, a vörösök teljhatalmú hadügyi népbiztosa társaságában (Kéry Pál újságíróval felkereste Gyulát szigeti magányában. Hogy mi volt látogatásuk célja, nem fontos, de az már feljegyzésre érdemes, hogy Gyula többek között a társalgás folyamán ilyenképen is szólott:

— Édes Anyám szegény özvegy asszony, Nyíregyházán éldegél, van Ugyan neki két kis házacskája, de az képezi minden jövedelmét. Kérem hát Önöket, intézkedjenek, nehogy valami bántódása essék.

Később édes anyántól hallottam, hogy a bolsevikik bizonyos „Vigyázat! mázolja!” feliratú táblát függesztettek házának falára valószínűleg Pogány direkt parancsára.

Úgy szerette hát Gyula édes anyját, hogy az anyyra megvetett és gyűlölt bolsiktól sem átallotta kérni, ha édes anyjáról volt szó. Ugyancsak itt említem meg, hogy Gyula minden frissen megjelent könyvének legelső példányát, saját kezűleg „Édes Anyámnak” dedikálva a Nyírbe küldte.

Egyszer aztán az egész csúnya vörös uralmat végkép megunva, hátat fordított az anyyira szeretett Pestnek és megszökött. Elment Várpalotára, a csendes Bakonyba, néhai jó Radics Mária nagyanyjához és ott

húzta meg magát míg elvonult a rém. Onnan írta nekem egyik levelében a többi közölt: „Itt a csendes Bakonyban, a betyárok országútján, sétálgatok és ha elfáradok betérek Mátyás király omladozó vadászkastélyába, hol jó móri borocska mellett a régi dicsőségről álmodozók és siratom a fertőbe süllyedt nemzetet.” Senki mélyebben nem érezhette édes hazánk szenvedését mint o. . .

IRODALMI KITÜNTETÉSEK. — JUTALMAK.

Teljes életében szép irodalmi munkássággal kereste mikor édes, mikor keserű kenyerét. Volt idő, mikor nagyon sokat keresett és volt úgy — a kommün alatt —, hogy szükségét látott, de bizonyos, soha annyit nem kereshetett, mit el ne tudott volna költeni.

Már ifjú korában, tizenhét éves korában jelent meg első novellás kötete. — Örömmel fogadták és fizették írásait. Sőt még Szabolcsban, diákkorában, volt egy-két esete, mikor a korcsmáros az ifjú író kéziratát készpénzként fogadta el, lévén már azon időben is olyan korcsmáros, aki szerette és pártolta a költőket (tudniillik nem csak a pénzköltőket).

Legtöbbször még bele sem kezdett a novella vagy regény megírásába és már előleget kapott, sőt nem egyszer, el is költötte már azt, de még csak kedve sem akadt az íráshoz. Míg aztán nagy biztatásra, unszólásra neki ült végre és egyfolytában elkészült a művel. Voltak esetek, hogy kopogtattak már a kéziratért ajtaján, midőn az ágyból kiugorva, eszébe jutott az ígéret és azon sebtiben — egy lélegzetre — megírt egy tárcát.

Élete fénykorában, még a szép, békevilágban sok pénzt keresett. Meg is jegyezte nem egyszer tréfásan: — „Minden sorért, mit leírok, egy koronát kapok” — célozva a korona kettős jelentésére.

Akkortájt — pályafutásának zenithjén — nagy lábon élt és gavalérosan költekezett: hotelben lakott, fiákert tartott, öltözködött, mint egy mágnás, kártya- és lóverseny játéka pedig vagyonnak beillő összeget emésztett meg, mert balszerencséje szinte legendás volt, miről ő maga sokszor ily szavakkal zsémbelt: — „palotám lehetne az Andrassy-úton, ha az „Otthon”-t (ott legtöbbször kártyázott) meg a „Turf”-ot elvinné az ördög” De hát, mindeme szép önbeismerés dacára, a két költséges passzióról soha nem mondott le, pedig sokszor csak azért szökött el, kis időre Pestről vidékre, mert a balszerencse már nagyon a nyakára hágott. Úgy látszik azonban, hogy a két szenvedély kellett túlfeszített idegületéhez, mert min egy a játékban pihente ki szellemi elfáradását, mit hatalmas munkássága okozott.

Tehát szép pénzt keresett, de hozzájutott ahhoz másként is. Így, a Székesfőváros tekintélyes szép irodalmi díját több ízben elnyerte. Az ily pénz is, mindig idejében érkezett. Ilyenkor, beszüntette — egy időre — az öldöklő munkát, jól kipihente magát, míg a pénz tartott, de annak fogytával újból beállt, mint ő mondta, a „taposómalom”-ba.

Megkapta aztán munkásságának elismeréséül a „Baumgartner” féle jutalmat, talán két ízben is, mely tekintélyes évjáradékszerű jutalmazás, a most már előre haladott korban levő író jólesően érintette és fokozta annak értékét, hogy betegeskedése is arra az időre esett; tehát mikor munkakészsége amúgy is megbénult, minek következtében nyomasztó pénzügyi viszonyok között szynlódott.

De a legszebb és legdicsőbb jutalma, amelyre ő maga is legbüszkébb volt, a Radomir lord által magyar író jutalmazására felajánlott tekintélyes összeg elnyerése volt, melyet ugyan a zsűri döntése értelmében

Móricz-cal kellett megosztani, miáltal ugyan a dicsőségből mit sem vett. Igaz ugyan, hogy az összeg nagy részét a hitelezők vitték el, de mégis, egy időre, feljavította életstandardját.

Szép megtiszteltetésben részesült írói pályafutásán, midőn a „Petőfi Társaság” tagjai sorába választotta.

MŰVEI ÉS MÉLTATÁSA.

Krúdy Gyula megítélésében, melyre nem érzem magam hivatottnak, megjelent munkái felsorolása mellett csupán a hallott és írott kritikára szorítkozom. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a háború alatti munkásságát, valamint életét nem nagyon ismerhetem, mert jómagam a frontokat jártam és hadifogságban sínylődtem.

Legelső könyve „Az ifjúság” volt, mely még a múlt században jelent meg, ezt követte az „Üres a fészek” című.

A Singer és Wolfner Irodalmi R. T. kiadásában megjelent: „Andráscsik öröksége” (Regény), „Franczia kastély”, (Regény), „Podolini takácsné” (Elbeszélések), „A púder” (Elbeszélések), „Szinbád feltámadása” (Elbeszélések), „Víg ember bús meséi” (Elbeszélések), „A vörös postakocsi” (Regény), „Az alispán lányai” (Ifjúság számára), „A dévényi fazekas” (Ifjúság részére), „Előre” (Ifjúságnak), „Hortobágy”, „A Tisza”, „Sziklazúzó hajók” (Ifjúság számára), „A komáromi fiú” (Ifjúságnak), „Letűnt századok” (Ifjúság számára).

Az Athenaeum kiadásában a következő művei jelentek meg. „Almos könyv” (Számos szöveggéppel), „Ál Petőfi, Lehullott csillagfénye” „A betyár álma, Kleofásné kakasa és más elbeszélések”, „Boldogult úrfi koromban”, „A hét bagoly”, „Kánaán könyve”, „Magyar tükör (1921)”, „N. N. (Egy szerelem gyermek)”, „Napraforgó” és „A podolini kísértet”.

Ugyancsak az Athenaeum adta ki tíz kötetben díszes kiállításban, egészvásznon kötésben a következő regényeit: A vörös postakocsi, őszi utazások a vörös postakocsin, (Szinbád ifjúsága, Szinbád megtérése, Napraforgó, A podolini kísértet, Aranykézuccai szép napok, Hét bagoly, N. N., A betyár álma, Az utolsó gavallér, A velszi herceg.

A felsoroltakon kívül még több ifjúsági elbeszélése jelent itt meg.

A Franklin kiadásában megjelent művek az alábbiak: „Bűvös ereszény”, „Feslett királyok” „Mákvirágok kertje”, „Pesti album”, „Útitárs”, „Zoltánka” és „Az első Habsburg”.

De jelentek meg művei más kiadóvállalatoknál és nyomdánál is. mint például: „A bukfenc”, „Mohács” (történelmi regény), „A Tiszaeszlári vérvád”, „Álmok hőse” stb.

E legényeken kívül egyéb munkái, cikkei, dolgozatai is voltak napilapokban, folyóiratokban, társadalmi füzetekben stb.

Művei egytől-egyig nagy sikert ért egyenlő értékűek.

Krúdy Gyulának a magyar regényirodalomban döntő szerepe van, mert lángelméjének több, mint 120 kötet dicső emléke van, melyeket sem a magyar ízlés változása, sem a magyar jövő remek művei nem boríthatnak homályba, amíg csak nemzeti szellem lelkesíti a magyart, ő az utolsó igaz romantikus, romantikus magyar ragyogásban, aki a szép édesbús emlékeket támasztja fel: álmodozásban nyilatkozik érzelme, eszményi világa. Érzésben, eszmében és előadásban tökéletes magyar, magyarossága felülmúlhatatlan.

Ő az elbeszélőpróza nagymestere. A nemes kőcsagként kiveszett gentry világának kifejezője, mely úgyszólván vele együtt sírba szállt.

Valóban a nemesség lantosa volt, ha imitt-amott érintett is más irányokat. Ez úri szép világ remininscentiai foglalkoztatják legtöbbször, innen szedi alakjait és képeit. A múltba menekül a jelen elől. A nemzeti családi élet, festői rajzait látjuk regényeiben. Különösen a nyiri hangok és színek csodás szép világát nyitja meg előltünk elbeszéléseiben és megzendíti bennük a legkülönbözőbb szenvedélyek húrjait. Hősei az ősi kúriák levegőjében tűnnek fel és meglátszanak rajtuk a tipikus magyar vonások: plasztikus magyarokat fest és mindig édes-bús hangulatból indul ki.

A korszak, melyet oly végtelen szeretettel és igazsággal regényeiben fest, övele együtt már a múltté és így jóformán csak most látjuk nagyságát kibontakozni. Őt korától elválasztani nem lehel, mert ő táplálkozott korszakából, melyben élt és mindazok, kik szeretik azon korszakot, vagy emlékekkel fűzetnek ahhoz, szeretni fogják őt és műveit mindvégig. De nem csak azok szerelik, hanem minden magyarnak szeretni kell őt, mert úgy³¹-szólván ő vele zárult az utolsó szép magyar romantikus élet, az úgynevezett boldog békevilág, melynek ő oly gyönyörűen elmesélő mestere volt. Vele elmúlt a régi világ és azóta egy új világ felé nyílt meg az út.

Írásai nyomán az olvasó lelke megtelik szeretettel iránta, hangulatba ringatja lelkünket, s valami rejtélyes bájjal hat képzeletünkre. Nyelvének bája, a ragyogó színezet elvarázsolják az olvasót és magukkal ragadják. A magyar nyelv szépségeit, zenéjét elénk tárja teljességgel és valami édes bűbájjal érezzük közös magyar lelkünk minden édességét, keserűségét. Zsenialitása itt nyilatkozik a legrendkívülibb módon. Arról lehet vitatkozni, hogy mennyire múlja felül őt egy vagy más magyar író, de azt el kell ismerni, hogy van sok olyan novellája, regénye, amilyeneket magyarban keveset írtak.

Műveinek, melyekben végigvonul a nemzeti szellem egyik nagy érdeme, népszerűsége, mely szinte elválaszthatatlan, annyira szeretelt alakjáté!). Nála a próza sohasem ellapult, sohasem zagyva és köznapi, hanem mindig költői. A magyar nyelv aesthetikai oldalát művelte, sőt talán itt-ott a nyelvtani szempontot feláldozta az aesthetikának. Nála az írás ösztönös volt. Új, szép árnyalatokat adott egyszerű szavaknak és a szókötés, mondatfűzés fordulatait, alakzatait, varázstollával elénk ejtegette. Konzervatív író volt, mert épen úgy gyűlölte az ósdiakat, mint megvetette az újítók túlzásait Szívesen elmerül az ábrándozás alaktalan kódképeiben. Hajlik a szenvedélyesség felé, de nem egyszer humoros. Munkáiban nincs semmi idegen íz. Kerek mesék, jellemrajzok, tökéletes kompozíciók, erős szerkezet, jellemzik alkotásait, még a legkevésbé erős alkatú regénye is tele szépségekkel. Fantáziájából sokat teremtett, ha nem volt elég anyaga és költői szelleme összeolvaszt fantasztikust és valót, hősiest és idyllit, egyénit és eszményit. Nagy a gondolat és érzés átvitelében, a természet festői leírásában. Kifogyhatatlan a magyar alakok jellemzésében. Nein szorul meg soha és oly gazdagnak látszik kezei között a nyelv, mintha ő teremtené. Költői ere kifogyhatatlan, szellemi gazdagsága királyi: mindig és mindenütt költő, árad belőle a költészet és folydogál, mint a Tisza habjai .boldog nyáridőn az Alföldön át.

Kritika és közönség szívesen fogadta és az írói körök közvéleménye elismerő volt mindig. Valóban a magyar nyelvnek, ennek az oly nagy, drága nemzeti kincsnek hú sáfárja volt, mert azt megsokszorosítva hagyta vissza.

Legnagyobb ereje a novella és regény írásban rejlett, mely mellett elhalványul a Magyar Színházban színre került „Zolánka” című, Petőfi fiáról szóló egész estét betöltő drámája, melyet csak kérésre, curiózunként

írt. De azért mindenesetre költészetének ez oldala is figyelemre méltó, itt sem járt közönséges úton. Egy időben pedig Ambrus Zoltán, a Nemzeti Színház akkori intendánsa felkérésére a „Vörös postakocsi”-it ez egyik legdivatosabb és egyben legtöbbször jövedelmezett regényét drámának kezdte átdolgozni, míg nemegyszer, Ambrus a tervet váratlanul lemondta: jöhetnek Gyula — szokásához híven — előlegként már sok pénzt felszedett. Később mesélte nekem, hogy egy-két „jóbarátja”, kik a színház tanácsában voltak, elgáncsolták Ambrust tervében.

A fényt árnyoldalok kísérik és neki is voltak hibái. A mélyebb analysis tehát, fedezhet fel ugyan itt-ott írásaiban hibákat, bár kénytelen bevallani, hogy a hibákat is szépségek takarják. És ha tekintetbe vesszük szintiszta magyar mivoltát, költészetét, érezni fogjuk, hogy Krúdy sokkal nagyobb, mint aminőnek tisztán csak az esztétikai szempont mutatja.

Néha aztán merészet, nagyot mond. Oly nagy, maharadzsáéhoz hasonlatos ékkövekkel, gyöngyökkel megtelt kincses raktára, hogy olykor szinte visszaél vele és túlterhelt lesz. De hát ez sem baj olyan íróban, ki tökéletes, művészi és mindenekfelett magyar, mint ő volt. Néha tyrai érnek gazdag áradozása el-elborítja a cselekvényeket. Gyakran a helyzet lyrájába vész a fejlődés. A fantáziája sokszor cél és hatás nélkül csapong, mint gyorsröptű magyar fecske az égboltozatán, de mindenütt gyönyörködtet és szórja költői gazdagságát.

De mindezen hibákat nekünk meg kell bocsátani. Elég, hogy kora, dicsősége, szépsége, örökre szép, dicső nevéhez van fűződve.

ÉLETE ALKONYA, HALÁLA ÉS TEMETÉSE.

A valamikor nagy viharokat hősiesen kiállt hatalmas árbocot is kezdte a szű, így vénülő költőnket is alattomos betegség támadta meg: az oly melegen érző, oly sok szép álmot átálmodó szív beteg lett. Néha reggelenként panaszkodott környezetének, — pedig ez nem igen volt, szokása — hogy éjjente felriad álmából és olyankor hallja, érzi szívét dobogni, mint ő mondta dobolni. Avagy talán ez is csak, mint minden az életben illúzió volna? Morfondírozott olykor, ha a Margitsziget hervadt levelekkel behullatott útjain a csendes őszi alkonyok szelíd nyugalmában, fejét már kissé jobban meghajtva, mélézva ballagott.

— Lehet, hogy kicsit többet dohányoztam és a keservét, ezt a nagy-mérgét, szűmnek, az ellenméreggel, erős „somló”-val vagy olajos „tokaji”-val hígítva, mértéktelenkedhettem; bizonyosan attól e baloldali jajdalom.

Míg egyszer mégis csak egy öreg orvosbarátjához fordult tanácsért, aki alaposan kivizsgálván a bajt, az ilyen szívrohamok esetére — többek között — hideg borogatást is rendelt és egy közelebbi időre újabb konzultációt javasolt.

Múltak aztán a napok, de a „paciens” nem jelentkezett. Lelkiismeretes orvos bácsink elhatározta hát, hogy látogatást tesz betegénél, kipuhatólandó, miért nem jön, hová lett? Az elhatározást tett követte és egy szép napon be is kopogtatott a Szigeti romok remetéjének lakásán, hol a betegnek vélt író lakott. Hát uram Isten' nagy volt álmélgódása a jó öreg doktorbácsinak, midőn Gyulánkat víg baráti társaságban, borocska mellett, jó hangulatban találta.

— Gyulám, lelkem, kedvesein, én Magácskának, ha jól emlékszem, hideg borogatást rendeltem.

— Bocsáss meg doktorkám, de én már kissé nagyot hallok és „hi-

deg borozgatást” értettem. Felette Gyula és egyben meginvitálta a megértő embert.

Ám, dacára a hideg borogatásoknak, a betegség csak rosszabbodott és kénytelen-kelletlen, engedve egy némely barátja rábeszélésének, végre is felvétette magát a „Liget szanatórium”-ba. Itt azután hónapokon keresztül Levy főorvos speciális és gondos kezelése alatt annyira magához tért, hogy a betegágyat jó közérzettel, javult állapottal hagyta el.

Azért ne higyjük, hogy talán Gyulánk a betegségtől lesújtva, vagy megtörve feküdt a Szanatóriumban. Óh nem, ő ott is a pajkos jókedvű, tréfázó ember maradt.

Egyszer egy alkalommal, midőn meglátogattam és teljes részvétellel betegsége iránt, talán elszontyolodhattam, mely ellágyulásomnak árulója a szemembe akaratlanul feltolakodó könnycsepp lehetett, minden apropos nélkül, így kiáltott rám: „Zárd be az ajtót kulcsra!” és a kulcsra tette a hangsúlyt. Mikor a parancsot teljesítve visszafordultam, hát elszörnyűködve láttam hogy a hórihorgas, hatalmas bahamottestű ember, gyermekmódjára, hasmánt, az ágy alatt bujkál és ott kotorász. A szememben könnyel mosolyogtam boldogan, mikor az ágy alól előhúzott demizsonból az éjjeli szekrényen álló pohárba töltött és az ugyancsak ágy alól elővett cigarettával kínált.

— Szervusz! igyunk és gyújtunk rá, úgy, mint régen. Ezt a borocskát az öreg Poldi (egy jó budai korcsmáros) csempészte be a „malaclopó” alatt. Valódi tokaji aszú! De ne szólj senkinek.

Aztán ittunk és füstöltünk. Beszélgettünk a régi, szép időkről és a még szebb jövőről. Gyula kedvet kapott még élni és nemsokára ezután el is hagyta a betegszobát.

Kijött a Szanatóriumból és megpróbálta újból az életet. Úgy tett az étellel, mint regényeivel: „folytatása következik”. De óh, szegény drága jó Gyula, a sejtés nem csalt, mert életed szépséges regényének immár a vége következett.

Később a Szigetről, hol évekig lakott, valószínű költség kímélésből, mert már akkoriban megcsappant jövedelme, Óbudára, a csendes Templom uccába, a templom mellé költözött. Akkor itt, talán megcsendült lel kében estharang módjára Isten szava, hogy lemenőben fényes napod és tedd meg előkészületeid a nagy útra, mert járogatott is gyakorta a szomszédos templomba: vezekelni-e, készülődni-e, ki tudja? De bizonynal megbékült istennel...

Eleintén csendes, józan, szelíd és mértékletes életet élt, mindenben szem előtt tartván a Lévy főorvos útravalóul adta jó tanácsot: „Gyula bácsi, a fő a mértékletesség.” Érdekes is volt nézni, megfigyelni kezdetben, a mindenféleképpen elképzelt, csak recept-programme szerint élni képtelen író, amint méricskélte az elfogyasztott ételek és italok mennyiségét, avagy a társaságában épen jelenlevőket megkérte, hogy figyelmeztessék, ha elkövetkezik a határ, mert neki annyi meg ennyi a megengedett quantum. Aztán ő, kinek órája világeletemben nem volt, időre dolgozott, valósággal szenvedett a szabadság és féktelen embere a sok mindenféle korlátozástól és bizony — csak természetes, hogy lassacskán a sok jóféle recept, rendelés és előírás feledésbe ment: többet-többet megengedett magának. Pedig a szív beteg volt, nagy beteg.

De mikor oly nagyon szeretett élni, dolgozni, írni-olvasni, ami voltaképp az ő igazi munkáját képezte, amikor oly mohón élvezte az életet, az éjeleket: már nem tudta megszokni az éjjeli alvást, mert egész életében — mint denevér az őstornyokban úgy ő az őszalmokban — nappal aludt.

Jött ment, járt kelt. ismert lassít, mélézó, bús járásával, nyakát még jobban félreszegve, mint hajdanán, botjára még erősebben támasz-, kodva, mint azelőtt: a jegenye a sok széfnek-viharnak, mintha engedett volna, meghajolt. Avagy talán a sok szellemi és anyagi, testi és lelki megpróbáltatás súlyosult reá? Az édes-bús ember melankóliába süllyedt és lelki és testi betegsége egymást táplálták.

Be-betér még olykor Pestre, mely számára már csak az emlékek városa lett és lelkében az ifjúság ekhójával felkeresi a kedves helyeket, a régi hangulatos kis és nagy korcsmákat, a régi szép időkből még itt maradt nőket és barátokat, de már a megtört szív nem képes úgy felmelegedni, mint előbb: hallgatagabb lett, még kevesebbet szólt és csak jól ismert mosolyával jelezte, hogy részt vesz a társalgásban. És ha valaki neki tetsző szépet vagy igazat mondott, akkor mintegy helvelésének adva kifejezést, hörpintett egyet az előtte álló pohárból, vagy jóízűt szippantott mindig finom cigarettájából. De. ha már nagyon zajos lett körülötte a világ, nemes kedélye valamitől szenvedett, vagy valami nemtetsző dolgot észlelt, akkor felállt, csendesen botja és kalapja után nyúlt és távozott.

Élete végső idején a legtöbbit és legszívesebben a budai Winkler-féle és a Khéliféle vendéglőben időzgetett. Winklerhez régi barátság fűzte a Szemere korból. A Khéli vendéglőben halála után emléktáblát helyeztek el a falban, melynél üldögélt.

Ha pedig pénzre volt pressante szüksége, bement a szerkesztőségekbe, kiadóhoz, vagy ügynökeihez, hol pénzt remélt felhajtani. De most már nem szép szóval, türelemmel, mint előbb; hanem bizony olykor zsörtölődve, botjával nem egyszer a padlón jelentőségteljesen koppintgatva, pénzt követelte. Dohogott a vénhedt író zsémbesen, haragudott mindenkire:

— Kartáccsal kellene lőni a gazembereket — morgott maga elé, ha magát kijátszva, vagy becsapva érezé.

Hát hol, mikor-mennyit, azért csak kapott és nem tért vissza Budára pénz nélkül. Persze, hogy neki egész életében kevés volt, bármennyit is keresett. Aki oly nagyúri életet élt valamikor/hotelekben lakott, állandó fiákért tartott, á la carte étkezett a legjobb éttermekben, kártya és lóverseny passziói voltak, annak bizony minden pénz kevés volt. Nem is igen tudott takarékoskodni, de mondjuk, nem is igen akart.

Igy következett el az 1933. év és vele az utolsó tavasz, a legutolsó május és ő nem is sejtette, avagy talán sejtette, de erről is, mint oly sok egyébről, hallgatott, hogy az orgona, mely a budai napsütött kertekben épen e/időtájt bontogatta édes illatú fürtös szirmait, az ő sokmindnyájunkat gyászba borító Jókai-leples koporsóján fog a könnyek esőjében elhamvadni.

Igen, a naplemente, az alkony, az esti szürkület mindig homályos és bánatos. Ilyen csillagatlan, csendes, szomorú és bús volt az ő esti alkonya is, melyben elhagyatottság, magányosság, betegség, szegénység felhői tornyosultak őszbe csavarodott, némán meghajtott feje felett. Nem tudott már bízni-hinni semmiben és senkiben, sokat csalódott és már nem igen volt kedvére való sem a szegény magyar élet: még az álmok is megcsalták. Esményeiben csalódva fájdalomba veszett kedélye. Borongó, nieghasonlott, bús emberként, méltánytalanságoktól megkesernyésedetten élte örömtelen utolsó napjait, míg nem beteljesedésbe ment szép, magyar úri élete: élt, küzdött, harcolt és meghalt a magyar becsületért, az édes magyar szóért, a szépséges magyar írásért, mélynek ragyogó nevű nagymestere lett.

Az ébredő tavasz egy május délutánján vette még egyezer kalapját és utólszór elindult hazulról, körülnézni talán, vajjon rendben marad-e utána a bús magyar világ.

És betért ide is, oda is. Elhallgatta utólszor halk hattyúszavát, ki-hörpintette búcsú poharát és visszatért egyszerű, szegényes otthonába.

Meggyújtá a gyertyát. Ledőlt ágyára. Elbúcsúzott gondolatban a földi világtól, mindenkinek, kit szeretett és aki valaha szerette, egy Isten hozzádott küldött. Aztán szent, végső imát susogva ajkai között, a mécses elfújva, örök álomra hajtá le babérövezte, glóriás fejét. . .

Reggelre halva találták ágyában. . .

Nagy volt a megdöbbenés és részvét. Könnyet ejtettek és sírtak sokfelé, ahová csak elszállt a szomorú hír, hogy meghalt Krúdy Gyula, a nagy magyar mesemondó. A lapok némelyike, igaz részvét jeléül, gyászkeretben jelent meg, kivétel nélkül azonban, mindegyik nemzeti veszteségként érezve Isten rendelését, életének leírásával és munkásságának méltatásával emlékezett meg nekrológiában. Voltak e nekrológok között olyanok, melyek olvasásán eltűnődve állapíthattuk meg, hogy magyar íróról nagyobb szeretettel, tisztelettel talán nem is írtak még soha.

A Székesfőváros vezetősége a kerepesi temetőben díszsírhelyet adományozott földi porhüvelyének.

És egy borulatos, égzengéses délután, mikor a temetőn csak a gyászfátyolos napsugár és a bús lélekharang kongása járt, megjelentünk mindnyájan szerettei és a hivatalosak, hogy a végtisztességet leróva, lássuk könnyek állal fenkölt szelleme égbe és elomló teste földbe térését. Ott volt édes anyánk, ki hét fájdalomtól átjárt szívében, ki tudja leírni, mit érezhetett? Ott voltak a hozzátartozók megnémulva, földresújtva a váratlan haláltól. És a barátok, tisztelők mind eljöttek, kik könnybelábadt szemmel, zokogásba fulladó beszédekkel búcsúztak Jókai lépélvel, szemeink elől, immár örökre eltakart koporsójától. És amint hullott rá a szülőföldről küldöttség hozta, örök nyugalmat susogó, nyíri homok, egyszercsak megszólalt a hegedű...

„Lehullott a rezgő nyárfa, ezüstsínű levele.. .”
És a legbúsabb magyar nóta sírva-ríva körülzengte, bebalzsamozta fa késő unokák, minden magyar számára a sírbatért Krúdy Gyulát...
corpus in pulvis, tua anima in coelis reverterant.

Megrendelhető
K R U D Y P É T E R
ny, »zf. fanériál
Budakeszi, Fő-u, 29-